

Rektor for Universitetet i Oslo¹³⁶

Lucy Smith hadde vært rektor i 6 år, – i to perioder, og nå skulle ny rektor velges. Hun hadde gjort en god jobb, Universitetet i Oslo var i ganske god stand, og det var flere som kunne tenke seg å lede det videre. Jeg hadde egentlig ikke noen planer om å stille til valg, men på forsommeren 1998 tok Jon Dale, dekanus for Det medisinske fakultet, kontakt med meg. Han fortalte at han på vegne av de fleste dekanene ved UiO ville oppfordre meg til å stille til valg som rektor.

Jeg ba om betenkningstid, men sa ja etter få dager. Min kone, Tulla, var enig i at jeg skulle stille som kandidat. Og så var det bare å legge opp en strategi for å vinne valget.

Straks jeg hadde bestemt meg, gikk jeg åpent ut om at jeg gjerne ville påta meg vervet som rektor. Det gjaldt å få dekning i presse og media. Jeg startet derfor med å skrive kronikker og debattinnlegg om forskningspolitikk og universitetsspørsmål. Kristin Clemet hadde i et innlegg i Aftenposten 26. september utfordret rektorkandidatene til å si hva de mente om samspillet mellom Universitet og næringslivet. Jeg svarte med en kronikk i samme avis den 7. oktober. Her fikk jeg tydelig sagt hva jeg mente. Selvsagt skal universitet og næringsliv samarbeide. Det hadde jeg vist selv med min forskning og mitt samarbeid med avansert elektronisk medisinsk industri. Men samarbeid mellom næringsliv og universitet må ikke ta krefter og interesse bort fra den frie grunnforskningen. Det vil hverken universitet, næringsliv eller samfunn være tjent med.

Et sentralt forskningsspørsmål på slutten av 1990-årene var driften og ledelsen av Norges Forskningsråd (NFR). Jeg mente at NFR brukte for meget tid og ressurser på administrasjon og byråkrati. Det gjorde at Christian Hambro, som var direktør for NFR, og jeg diskuterte ganske heftig i avisene. På den måten fikk jeg frem mitt syn på forskningsledelse og forsk-

---

136 Noen store enkeltsaker er omtalt i egne kapitler: FUGE og Gaustadbekkdalen.

ningspolitikk. Det gjorde at jeg fikk mange sentrale folk fra Universitetet som støttespillere.

Et viktig skritt mot en seier var valget av prorektorkandidat. Det ble psykologiprofessor Rolv Mikkel Blakar. Vi kjente hverandre fra tidligere universitetsarbeid; han var dekanus for Det samfunnsvitenskapelige fakultet da jeg var dekanus for Det medisinske fakultet. I en rekke vanskelig saker i Det akademiske kollegium hadde vi sammenfallende synspunkter, kjemien stemte, både personlig og universitetspolitisk.

Vi skrev sammen vår universitetspolitiske plattform, et dokument som viste hva vi sto for og hva vi ville arbeide for, om vi ble valgt. Vi la mye arbeid i teksten. Rolv Mikkel var jo akademisk ekspert på språk som maktmiddel. Teksten er gjengitt her:

Et bedre universitet.

'Gjennom sin historie har universitetene hatt vekslende kår og vist vekslende evne til å løse sine oppgaver. Noen trekk synes likevel å være konstante nok til at de kan betraktes som vesenskjenntegn ved universitetet som institusjon:

- 1. Alle kunnskapsområder hører sammen, som deler av ett kunnskapsunivers.*
- 2. Forskning, undervisning og formidling hører sammen, som deler av én læringsprosess.*
- 3. Lærere og studenter hører sammen, som likeverdige medlemmer av ett læringsfelleskap.*
- 4. Frihet og forpliktelse overfor sannhet hører sammen, som ett grunnvilkår for vitenskapelig kommunikasjon.*
- 5. Det allmenne vel bør tilkjennes større vekt enn enkeltes og gruppers særinteresser.'*

Dette sitatet er fra Universitetet i Oslo Perspektivanalyse fra 1987, som vi begge som dekaner var medansvarlig for. Det har full gyldighet også i dag.

Det er et universitet basert på disse verdiene vi ønsker å videreutvikle og verne om. Med forankring i denne typen tradisjonsrike universitetspolitiske grunnverdier vil vi lede UiO inn i det nye årtusen.

Universitetet i Oslo har vært en hjørnestein i det norske samfunns utvikling og kultur. Denne rollen skal UiO fortsatt ha. UiO er Norges største og mest allsidige akademiske institusjon, og har tross store utfordringer fungert bra. UiO har imidlertid nå problemer. Noen av de viktigste problemene, og dermed utfordringene, er:

- Studenteksplosjon fra under 20.000 til nesten 40.000 på under 10 år. Mange studenter får ikke de tilbud og utfordringer de fortjener.*
- UiOs 'mestring' av studenteksplosjonen har gått ut over forskningen.*
- Overfylte undervisningslokaler, mangel på adekvate forskningslokaler og manglende midler til vedlikehold.*
- Lønnspolitikken har over tid ført til at vitenskapelige stillinger har sakkert akterut. Nå trues rekrutteringen.*

- UiO har ikke tilfredsstillende styring over studentopptaket (antall, kvoter og fordeling på fag).
- Reorganisering av forskningsrådsstrukturen har svekket universitetene og grunnforskningen.
- Ny lov behandler UiO på linje med landets mange høyskoler og bryter på flere måter med Universitetets tradisjonelle styringsform, bl.a. sitter ikke lenger fakultetenes dekaner i Kollegiet.
- Den lovfestede eksamensretten har gitt UiO et privatistproblem.
- En universitetsfremmed byråkratisering både i UiO og Forskningsrådet (NFR).
- Norgesnett er innført som spennende begrep, men nytteverdien for UiO er foreløpig tvilsom: 'Nettet' kan snøre seg sammen og føre til ytterligere styring og byråkratisering. Satsning på statlige høyskoler har ført til relativt mindre bevilgninger til universitetene.
- UiO får mindre bevilgninger pr. student og pr. ansatt enn de andre universitetene.

Fremtiden vil by på minst like store utfordringer og endringer. Derfor er det avgjørende at rektoratet kjenner UiO godt og har bred erfaring fra ledelse på de ulike nivå. For lettere å få gjennomslag for UiO bør rektor være kjent i samfunnet og de politiske miljøer, og mestre media.

Det var en stor utfordring da jeg (KN) ble kontaktet av dekanene og oppfordret til å stille som rektorkandidat. Etter grundig gjennomtenkning vil jeg sammen med Rolv Blakar ta utfordringen.

Det er avgjørende at nettopp dekanene tok initiativet. Som tidligere dekaner vet vi at de kjenner hvor skoen trykker, og har inngående kjennskap til de forskjellige aktører i universitetssamfunnet. Vi vil lede UiO i tett samarbeid med det faglige grunnplanet og være lydhøre overfor signalene derfra.

I en tid da kortsiktig nytteverdi prioriteres av samfunn og næringsliv, vil vi arbeide for å synliggjøre verdien av universitetets tradisjonelle, langsiktige kulturelle og intellektuelle oppgaver, slik at vilkårene for den frie grunnforskning og kunnskapsetablering og formidling kan sikres. Fri og forskerinitiert søking etter kunnskap er universitetets grunnpilar. Vi er skeptiske til at stadig større deler av samfunnets bevilgninger til forskning gis til programområder. Vi vil derimot arbeide for å øke bevilgningene til den gode frie og forskerinitierte forskningen. Dette er særlig viktig fordi reorganiseringen av forskningsrådsstrukturen falt uheldig ut for universitetene og grunnforskningen. Vi vil arbeide for at flere aktive forskere får innpass i NFRs organer.

Vi mener at UiOs ansatte med de gitte ressurser, yter mer enn det er rimelig å forvente. Vår oppgave som ledere blir derfor å arbeide for bedre vilkår, dvs. romsligere bevilgninger til undervisning og forskning inkl. vitenskapelig utstyr, drifts- og reisemidler og biblioteksressurser. Dessuten vil vi arbeide for lønnsvilkår som kan sikre at UiO tiltrekker seg og beholder de beste yngre universitetslærere og forskere. Like vesentlig er det å verne om det vitenskapelige personalets relativt frie arbeidssituasjon: En frihet som er nødvendig for å utvikle gode forsknings- og læringsmiljøer. Særlig viktig er det å hindre at andre oppgaver og unødvendig byråkrati stjeler tid fra undervisning og forskning.

Ressurser må også hentes fra kilder utenfor KUF og NFR, men det må være på UiOs premisser: Frihet i valg av problemstillinger, metoder og fri offentliggjøring. Ekstern finansiering må ikke føre til at interne universitetsoppgaver lider. Vi vil ikke legge stra-

tegiske planer for nye forskningsområder ved UiO. Nå er det langt viktigere å konsolidere, bevare og stimulere forskning på områder der UiO er gode.

Et av Universitetets fremste særpreg er forskningsbasert undervisning. For å sikre dette, må alle vitenskapelig tilsatte ha forskning og forskningsbasert undervisning som likeverdige oppgaver, også i sentre og museer organisert direkte under Kollegiet. Dette blir spesielt viktig dersom budsjettet fra Stortinget endres slik at bevilgninger til forskning og undervisning blir gitt spesifisert. En slik endring gjør det imidlertid lettere for oss å synliggjøre den store underbudsjettering av UiOs forskning.

I mange studier har det høye studenttallet ført til forringet studie- og læringsmiljø. Vi vil ta initiativ til at studier og studenter fordeles mer optimalt på nasjonal basis. For å få best mulig utgangspunkt for å forbedre studentenes totale læringsmiljø, vil vi ta initiativ til at det blir gjennomført en levekårsundersøkelse av norske studenter. En vet for lite om hvordan de mange ulike kategorier studenter egentlig har det. Det må synliggjøres at det lønner seg for den enkelte, for samfunnet og for UiO at våre studenter får økonomiske og praktiske muligheter til å studere på full tid. UiO må likevel legge til rette forholdene for dem som må studere deltid. Vi vil videreføre og intensivere kvalitetssikringsarbeidet av undervisningen. Spesielt vil vi rette søkelyset mot hovedfags- og veiledersituasjonen. UiO må gi studenter muligheter, mot og vilje til å ta mer ansvar for egen læring gjennom aktiv deltakelse i undervisning og prosjekter.

Som aktive kunnskapsformidlere vil vi bidra til at formidling, som er universitetets tredje hovedoppgave, blir verdsatt høyere. Formidling av vitenskapelig viten er en forutsetning for utvikling av kunnskapssamfunnet og viktig for demokratiet: Uten opplyste og kritiske borgere vil folkestyret bli sårbart for demagogi og gal forenkling. Bred formidling av vitenskapelig basert kunnskap er et godt virkemiddel for å øke forståelsen for universitetets oppgaver, en forståelse som kan gi økte ressurser til undervisning og forskning. Vi vil bruke UiOs informasjonsavdeling mer aktivt til å løse denne oppgaven.

I tillegg til bedre vilkår for fri forskning, forskningsbasert undervisning og bredere formidling vil vi arbeide for disse oppgavene:

- Sikre studenter og ansatte velfungerende lokaler og godt arbeidsmiljø. Ombygging av klinikk for odontologi og modernisering av museer er påtrevende. Vedlikehold og renovering av eldre bygninger må prioriteres. Vedlikehold av de kulturhistorisk verdifulle bygningene bør i prinsippet løstes ut av UiOs budsjett.
- Opplæring og service som sikrer overgangen fra oppbyggingsfase til brukerfase slik at alle studenter og ansatte får glede og nytte av ITs muligheter.
- En nasjonal IT-satsning på Fornebu, vil representere en utfordring for UiOs egen utbygging. Kommer det et nasjonalt IT senter på Fornebu, må UiO ha minst «én hånd på rattet». Men UiO skal bare delta dersom vi får rimelig gjennomslag for universitetets og grunnforskningens premisser.
- Administrasjonen bør ligge nærmest mulig der undervisning og forskning foregår.
- UiO må ta ansvar for videre- og etterutdanning, men primært bare på områder og nivåer der UiO naturlig er engasjert.
- Vi er for moderat kjønnskvoteing, og vi ser det som en utfordring at det ennå er langt fram før kvinneperspektivet har en rimelig plass i UiOs fagkrets.
- Vi vil gå inn for mer fleksible ordninger i form av postdoc. og seniorstipend, både fordi UiO har et forgubningsproblem og fordi vi ønsker at UiO skal fange opp og beholde de beste rekruttene.

- *Vi vil at UiO skal ta et bevisst personalpolitisk ansvar, og også støtte Studentsamskipnadens arbeid for bedring av studentenes kår.*
- *Vi vil arbeide for at Oslo by i større utstrekning skal oppleve UiO som sitt og dermed ta større ansvar for oss.*

Vi innser at mange ikke vil finne «sine» saker omtalt i et kort program. Verdien som vi vil angripe problemene utifra, burde imidlertid ha kommet fram.

For å nå vårt mål om et bedre universitet, vil vi i tett samarbeid med dekaner, Kollegiet og administrasjonen føre en mer offensiv argumentasjon overfor politikere og samfunn. Vi har sterke personlige grunner for å stille som kandidater til rektoratet: Vi har studert ved UiO, hatt vår rekruttering og arbeidet her i nesten hele våre yrkesaktive liv. Vi er glade i og stolte av UiO. Vi ønsker å ta medansvar som UiOs høyeste tillitsvalgte for å verne om og kjempe for vårt kjære universitet.

Kaare R. Norum

Rolv Mikkel Blakar

Det var flere som gjerne ville bli rektor etter Lucy Smith. En kandidat, Knut Fægri, var prorektor, og to andre, Christian Hall og Magnus Rindal satt i Det akademiske kollegium. De hadde erfaring fra sine tider sammen med Lucy Smith. I tillegg stilte Eivind Osnes opp i kampen om å bli rektor. De mange, og godt profilerte kandidatene, skapte stor medieinteresse. Høsten 1998 var det langt mer mediedekning vedrørende UiO enn på lenge både i aviser, tidsskrifter og NRK. Det var valgmøter på fakultetene, i studentforeninger og ikke minst i organisasjonene til teknisk- og kontoransatte. Valget fant sted den 12.10 og ble spennende. Valgvaken ble holdt i restaurant Prof-fen, og den var full av interesserte universitetsfolk, familie og venner av kandidatene. Ingrid Espelid Hovig og Gunn-Elin Bjørneboe (som senere ble universitetsdirektør ved UiO) møtte begeistret opp og heiet på Norum. Osnes og jeg var de to siste av de fem kandidatene som var igjen i siste opptellingsrunde. Vi hadde ganske lik innstilling til universitetssaker, og hadde sagt til «våre» velgere at de skulle sette opp den andre av oss som nest beste kandidat. Men jeg vant altså siste runde, og Rolv Mikkel Blakar ble valgt som prorektor.

Det ble mye og positiv presse, både før rektorvalget, og gode kommentarer etter valget. Det var spesielt hyggelig at en presseman, som jeg hadde stor sans for, Gudleiv Forr, kommenterte valget i Dagbladet den 14.oktober. Han skrev blant annet:

Plutselig greidde universitetet igjen å formidle at det foregår viktige ting for samfunnet der unge studenter møter det ypperste av vitenskap. Kandidatene har mobilisert gjennom avisspaltene og i etermediene, og mandag kveld satt vi benket rundt radioen hjemme hos oss for å få med resultatet av valget. Det var rett og slett spennende.

Rolv Mikkell og jeg hadde sagt ganske tydelig i fra at vi mente at Universitetet skulle bli tydeligere i den offentlige debatten. Vi mottok derfor alle journalister og innspill fra media med åpne sinn. Vi mente det var viktig å ha god kontakt med toneangivende journalister, og like etter valget inviterte jeg derfor sentrale kultur- og forskningsjournalister til en middag på «Hansken» for å snakke om hvordan presse og universitet kunne ha gjensidig glede og nytte av hverandre. Det ble innledning til et godt samarbeid med sentrale pressefolk, et samarbeid som varte hele rektorperioden.

Like etter at valget hadde funnet sted, og før jeg hadde tiltrådt, kom flere profilerte universitetsfolk på besøk for å snakke om sine saker. Spesielt var dekanus Hovdhaugen fra Det historisk-filosofiske fakultetet aktiv. Han kjempet for å iverksette en stor Kaupangutgraving og ville ha gjennomført en stor norsk ordbok. Utgravingen på Kaupang startet sommeren 2000, og prosjektet Norsk Ordbok fikk i november 2001 en raus bevilgning, som skulle vare i 13 år fremover.

Vi startet umiddelbart vår markering. Det var planlagt av administrasjon og det forrige rektorat at det skulle holdes et stort seminar på et utenbys hotell i begynnelsen av januar. Hele det nye Kollegiet, dekaner og en rekke tillitspersoner og sentrale folk i fra administrasjonen skulle reise bort noen dager for å drøfte saker av sentral betydning for UiO. Rolv Mikkell og jeg mente at dette var gal bruk av sparsomme ressurser, og avlyste hotellreisen og laget et internt allmøte på campus i stedet den 12. januar. Misnøyen for at det ikke ble hotell-opphold var stor i en del kretser, mens andre mente at dette var en riktig markering.

Innsettingen av ny rektor, inaugurasjonen med overlevering av rektor-kjede, fant sted i Aulaen den 22. januar. Jeg hadde forberedt meg nøye til denne begivenheten. Her skulle periodens planer legges frem, og tegnes med tydelige linjer. Retorikken var viktig i en fullsatt Aula. Jeg hadde bedt Ragnhild Hilt om hjelp til å lese et dikt av Tor Jonson, som en avslutning. Talen er gjengitt nedenfor:

Excellencer, statsråder, kollegaer, familie og venner!

Første en stor takk til Lucy Smith og hennes Kollegium. Du, Lucy, overtok styringen av universitetet i en nokså urolig periode. Du klarte å skape ro, samarbeid og gjenreise til-liten mellom styret og de styrte.

Du er den første kvinne som ble rektor ved Universitetet i Oslo. Du har satt spor etter deg. Det kvinneperspektiv du har ført inn vil jeg prøve å fortsette. Vi trenger flere kvinner i toppstillinger ved Universitetet i Oslo, og må arbeide for å øke dette ved å arbeide fra grunnen av.

Du og ditt styre har lagt grunnstener for en rekke nybygg: Rikshospitalet, Universi-tetsbiblioteket, Byggetrinn III for basalmedisin og odontologi. Nytt idrettsbygg. Dere har

lagt grunnen til utvidelse av informatikkbygget i Gaustadbekkdalen, og Veksthuset på Tøyen er tegnet.

Ombyggingen av ZEB-bygget er ferdig, og innflytting foregår i disse dager. Dette har ført til teater og musikkvitenskap tilbake til Blindern, og de ligger strategisk nær det nye Universitetsbiblioteket for konserter og forestillinger for å live opp Campus og skape grunnlag for kultur i vår nye storstue. Det er altså en masse positivt i det som mange kaller en krise!

Jeg vil i min periode prøve å fremheve alt det positive ved vårt kjære universitet.

Rolv Blakar og jeg ble valgt på et program som har verdigrunnlaget:

At Alle kunnskapsområder hører sammen, som deler av ett kunnskapsunivers.

At Forskning, undervisning og formidling hører sammen, som deler av én læringsprosess.

At Lærere og studenter hører sammen, som likeverdige medlemmer av ett læringsfelleskap.

At Frihet og forpliktelse overfor sannhet hører sammen, som ett grunnvilkår for vitenskapelig kommunikasjon.

At Det allmenne vel bør tilkjennes større vekt enn enkeltes og gruppers særinteresser.

Dette er vårt verdigrunnlag.

Folk jeg møter spør meg ofte nå om dagen:

Hva gjør du, hva tenker du, hva er det viktigste for Universitetet?

Det er ikke én ting, det er det totale.

Det er arbeidet for å bedre forholdene for de tre Fer:

Fri grunnforskning

Forskningsbasert undervisning

Formidling

for å gjenskape, gjenreise og rehabilitere Universitetet i Oslo i folks og samfunnets bevissthet som den flotte og stolte institusjon vårt universitet er, og for den betydning den har hatt og skal ha for

*vårt kulturliv

*vårt samfunn og demokrati

*vår fremtid.

Jeg har VYER og VILJE.

Jeg vil gjennomføre arbeidet tuftet på vår grunnmur av tradisjoner innen forskning og kultur.

Ikke lene meg tilbake og hvile på tradisjonen. Tvert imot, grunnlaget gir trygghet for å møte utfordringene.

Universitetet som institusjon, som idé, har bestått i over 900 år i Europa. Det har det gjort fordi tradisjonen, idéen gjennom århundrer er omskapt for å kunne ta utfordringer, til fornyelse, til å gå videre. Universitetene har alltid blitt beskyldt for å være tungrodd, for manglende evne til å tilpasse seg det nye, blitt latterliggjort for sine livsfjerne folk titende ut av et elfenbenstårn. Men – universitetene har alltid vist seg levedyktige og bestått i over 900 år, og de vil bestå. Fordi de på tradisjonens grunnmur kan og skal ta opp i seg det nye.

Jeg har vært i funksjon i knappe tre uker. Det er mye å sette seg inn i, selv for en som kjenner sitt universitet ganske godt. Vær litt tålmodige med de konkrete tiltak. Men, som

Rolv Blaker og jeg har sagt: tre år er kort tid, og allerede nå er to prosent av perioden gått. Vi skal legge planer fort, men i de første månedene vil vi ile langsomt.

Jeg vil kjempe for å bedre muligheter for vår forskning, spesielt grunnforskningen. Gi gode miljøer muligheter til å bli enda bedre. Dette krever

For det første omstillinger internt,

For det andre forståelse og ressurser fra myndigheter,

For det tredje et godt og forpliktende samspill med samfunn og næringsliv.

Først det interne:

Vi må være villige til å gi større bevilgninger og mer forskningstid til de virkelig gode miljøer.

Gi oss større muligheter til intern omrokking av økonomiske midler. Fra lønn til drift. Ikke så rigid kontroll av finans og riksrevisjon.

Stol på oss.

Vi må flytte på noen fagområder, bli færre ansatte, både forskere og kontorfolk. Vi må ta vare på våre talenter. Omgjøre professorater til åremålsstillinger for yngre kvinner og menn. Få tilbake seniorstipendordningen, slik at yngre slipper til. Få økt mobilitet hos de unge, sende dem til utlandet for å lære både arbeidsform og nye metoder.

Så det eksterne:

Universitetet i Oslo får minst per student og ansatt av alle våre universiteter.

Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet må gi mer penger til grunnforskning. Vi har fått gode signaler, men signaler er ikke nok. Vi må få se ressursene. Og mindre offentlig styring på pengene til bestemte områder. De andre departementene må gi mer til fri forskning innen sine ansvarsområder, spesielt helsedepartement og næringsdepartement.

Finansdepartementet må gi oss mer ressurser. Jeg tenker ikke nå på penger, men tid! Legg om økonomistyringen.

Stol på oss!

Tallrike forskerårsverk og masse administrasjon går med til å føre dobbelte regnskaper og unødvendig kontroll.

Norges forskningsråd skal evalueres. Vi skal gi våre erfaringer med Forskningsrådet, og arbeide for å få et forskningsråd som er mer i harmoni med universitetets frie grunnforskning. Jeg ønsker meg egentlig et grunnforskningsråd. Vi skal ha dialoger og samarbeid med Norges Forskningsråd om det positive, men si høyt ifra om uenighet.

Sammen må vi i alle fall arbeide for økte midler til fri grunnforskning og mindre styring av midlene.

Stol på oss!

Jeg vil opprette en personlig rådgivende gruppe av universitetets beste forskere. De skal gi meg råd om hvordan jeg skal gå frem for å styrke vår grunnforskning i de ulike fagområdene.

Undervisning

Jeg vil lytte til studentene. Mine besøk i Fredrikke har allerede gitt meg inntrykk og nye opplysninger. Jobbe sammen med dem om bedring av lån, boliger, barnehager, – og bedre mat og mer moro.

Jeg har fått forståelse for ønsket om en arbeidsmiljølov for studenter. Følge opp levekårsundersøkelsene.

Flere av studiene må legges noe om, – fra opplæring til studier. Fra «teaching to learning». Mer problembasert læring og prosjektarbeid. Lære livslang læring. Noen miljøer klarer det. Lære av dem. Vi må bruke mindre ressurser til eksamener, mer til selve studiene.

Gradsstrukturen bør legges noe om. Harmonisere gradene innen landet og med utland. Jeg tror på fri flyt av lavere grader og vektall mellom regionene! Spille inn mot Mjøsutvalget. Vi må få færre studenter. Ikke ved å nekte unge å studere. Men få studentene til å søke til og bruke andre høyere utdanningsinstitusjoner enn Universitetet i Oslo. Stille høyere krav til dem vi tar opp. Få bedre studenter.

Vi må samarbeide ut fra tanken om et Norgesnett. Bygge mer på lavere grader fra statlige høyskoler. Men like viktig er det at vi fra Universitetet sier ifra at det trengs en annen grunnskole og videregående skole, der fag og kunnskap settes mer i høysetet enn i dag.

En foreløpig konklusjon: færre og bedre fag, færre og bedre forskere, færre og bedre studenter, og mindre administrasjon, – og mer penger.

Og så håper jeg at myndighetene følger opp Statsministerens nyttårslofter om et enklere samfunn.

Gi oss mer frihet under ansvar.

La oss få være litt elitistiske, som kunsten og idretten.

Stol på oss.

Den tredje virksomhet: formidling må taes alvorlig. Det henger sammen med synliggjøringen av hva universitetet står for.

Valget av rektor ved Universitetet i Oslo satte i gang en god debatt om universitetets stilling i samfunnet. En viktig debatt. Jeg vil gjøre mitt til at vi kan delta videre i den offentlige debatt. Den store samtalen.

Vi må formidle vår viten, vår kunnskap. La samfunnet få øse av vår store og dype kunnskapsbrønn, både i etter- og videreutdanning, og som generell opplysning.

Vi må bruke universitetet som møtested. Her er det nye universitetsbiblioteket en svar ressurs. Når det åpner, vil vi ha en storstue på Blindern. Konsertsal, utstillinger, sted for tverrfaglige møter og forelesninger.

Jeg vil aktivt bruke mine kontakter innen mediene for å få universitetets anliggender på den offentlige dagsorden igjen. Bruke museene aktivt i formidlingsarbeidet til et bredt publikum.

Husk at forskning og vitenskap er en integrert del av vår kultur.

Burde ikke Universitetet ta et initiativ til et **kulturloft** i vårt tabloide såpesamfunn!

Forholdet til Oslo!

Tenk dere Oslo uten Universitetet i Oslo.

Tenk hva universitetet betyr for byen.

Tenk hva museene er, eller i alle fall kunne være, – om Oslo forsto hvilken nytte byen har av dem, og ville betale for at de kunne brukes enda mer.

Oslo og Universitetet må samhandle i planleggingen av Sorenga med Middelaldermuseum, Middelalderpark. Flytte de kulturhistoriske museene hit.

Tenk stort, lag planer for hele området. Ikke stykk det opp!

Tenk hvilken bydel Gamlebyen kan bli når bilene går under vann og togene i fjell. Og ettermiddagssolen skinner på boliger og parker der hvor byen vår ble grunnlagt. Det var ikke tilfeldig at Oslo ble lagt innunder Eikaberget.

Oslo må forstå hvor viktig Universitetet som bærer byens navn er og derfor legge forholdene til rette for at det skal ha det bra. Sammen må vi verne om Universitetets utbyggingsområde. Det er gode områder for universitetsrelaterede intelligensindustri, som vil gi arbeidsplasser og skatteinntekt for byen. Lag derfor ikke en tunnel som ender i en trafikkmaskin i Gaustadbekkdalen, men lag en lang tunnel som skjerner området, og gir muligheter for full utnyttelse av et av Norges viktigste forskningsareal. Et område som forutseende myndigheter og forskere la ut til forskningsformål allerede for femti år siden. Tunnelen under Blindernområdets grunnfjell må altså bli lang og ikke ødelegge vitenskapens grunnfjell.

Tradisjonen og ideen ved Universitetet er grunnfjellet. Vi har en del løsmasse som må skyfles unna. Det er mange steiner å rydde bort. Men steinene kan brukes til byggverk for å virkeliggjøre noen av de vyer jeg har for Universitetet og dets plass i vårt moderne samfunn. Det kan bli tunge tak. Vi skal sammen bygge et tårn, ikke et elfenbenstårn, men et tårn som både kan være et bruhode til andre forskningsmiljøer ute i verden, og et utsiktstårn for at vi kan oppdage kulturelle strømmer og ny viten som vi vil dele med land og folk.

Tor Jonsson har sagt dette langt bedre enn jeg klarer, og jeg vil derfor avslutte med et dikt av han. Det heter *Byggje tårn* og vil bli lest for oss av *Ragnhild Hilt*.

BYGGJE TÅRN

Grava gråstein
utor veitom.
Bera lyftarstein
opp mot høgste leitom.

Lyfte draumen
opp or einsemddjup.
Bera draumen
bort frå stygge stup.

Vera ein.
Bera stein.
Stein er søkkt
djupt i dy.
Bera – Byggje høgt –
Byggje tårn mot sky.

Bera stein.
Gjerna draumen stor.
Byggje tårn,
bru frå jord –

Byggje høgt
over li og lein –
Bera denne draumen –
Bera stein

Talen ble godt mottatt i Aulaen. Men viktigere var det at talen vakte politisk interesse. Statsrådene Jon Lilletun og Odd Einar Dørum ba om å få talen tilsendt. Dørum mente at manuskriptet burde publiseres som kronikk. Aftenposten, ved redaktør Nils Morten Udgaard, ba om manuskriptet, og han kommenterte talen positivt på lederplass i sin avis.

Rolv Mikkel og jeg innførte noen endringer i det daglige arbeidet i rektoratet og sentraladministrasjonen. Vi delte på oppgavene innen rektoratet, holdt hverandre orientert, men stolte fullt på hverandre og kontrollerte ikke hva den andre sa eller gjorde. Hovedfordelingen av arbeidet var at Rolv Mikkel skulle vesentlig ta seg av interne saker, jeg skulle fronte UiO utad. Rolv Mikkel sa ofte halvt for spøk, halvt i alvor: «*Kaare er ute og styrer verda, medan eg er heime og styrer Universitetet*». For eksempel ledet Blakar begge Universitetets tyngste komiteer: Forskningskomiteen og Undervisningskomiteen. Rektoratet var uten kvinner, men vi opprettet kontakt med toneangivende «kvinnegrupper», fikk råd av disse og fikk etter hvert god tillit hos dem.

Jeg var 66 år ved tiltredelsen, og mange mente jeg var for gammel, men vi laget et valgspåk: *Gubber mot forgubbing*.

Jeg tok med en gang kontakt med NHO-ledelsen for å få til et samarbeid. Vi fikk raskt til en god kontakt med Oslo by, – ved ordfører og byrådsleder. Allerede etter noen uker hadde vi klart å påvirke reguleringsplanene for veisystemet gjennom Gaustadbekkdalen, en reguleringsplan som ville ødelegge store deler av et viktig utbyggingsområde for forskning og undervisning (se eget kapittel om Gaustadbekkdalen).

På bakgrunn av mitt kjennskap til viktigheten av å vite til en hver tid hva som skjer på Universitetet, og å orientere om dette, lagde jeg «rundskriv» til kollegiemedlemmene for å fortelle hva rektoratet gjorde mellom kollegiemøtene. Blakar og jeg gjennomførte en oppmyking av dekanmøtene. Dekanene satt tidligere i Kollegiet, men etter den nye universitetsloven var ikke dekanene representert i Universitetets styre. Rektor Lucy Smith hadde innført dekanmøter en gang i måneden; vi innførte ukentlige møter. Jeg opprettet et rådgivende utvalg av fremtredende forskere fra ulike fakulteter, og fikk en del kritiske bemerkninger fordi det rådet som jeg hadde opprettet ikke var demokratisk valgt. Rådet besto av en toppforsker fra hvert fakultet. Dekanene var ikke nødvendigvis de beste forskerne. Blakar og jeg innførte også ukentlige møter med studentenes tillitspersoner.

Jeg følte det var viktig med god kontakt med fremtredende politikere og var derfor ofte i Stortinget for å snakke UiO-saker. Jeg fikk tidlig en meget god kontakt med undervisnings- og forskningsminister Jon Lilletun, og han «tillot» at jeg snakket forskningspolitikk med stortingsrepresentantene. Det var og en fordel å ha tidligere rektor Inge Lønning som stortings-

representant. Som rektor for UiO var jeg ofte gjest ved offisielle middager på Slottet eller Akershus. De middagene ble brukt til å snakke med toneangivende politikere om universitetsspørsmål. Slike middager var også hyggelige og artige. Jeg var så heldig å få hilse på Nelson Mandela og Bill Clinton. Sistnevnte hadde vært i Oslo som student, og vi hadde en ganske lang samtale om universitets- og forskningspolitikk. Ved slike offisielle tilstelninger traff jeg også sentrale representanter fra næringslivet og sivile organisasjoner. Ved en aktiv bruk av møter og middager tror jeg at jeg klarte å sette UiO tydelig på kartet eller i alle fall profilere markert den institusjonen jeg var valgt til å lede i noen år.

Grosch-selskapet

Det ble høsten 1999 tatt et initiativ fra lederen av arkitektmuseet, Ulf Grønvold. Han mente at man burde minnes den store arkitekten Christian Heinrich Grosch ved å danne et Grosch-selskap, som hvert annet år skulle dele ut en medalje til en fremragende norsk arkitekt. Selskapets styre skulle reflektere innsatsen til Grosch: han hadde vært med på å tegne Slottet og Universitetet i Oslo, et bygg for Norges Bank og en rekke norske kirker. Jeg ble, som rektor for UiO, valgt til styremedlem sammen med blant annet biskop Gunnar Stålsett, slottsforvalter Thomas Willoch, professor(økonomi) Preben Munthe og professor (historie) Anne-Lise Seip. Stiftelsen av Grosch-selskapet fant sted i år 2000, og den første medaljen ble gitt til arkitekt Sverre Fehn i 2001. Jeg satt i Grosch-selskapets styre inntil rektor Ole-Petter Ottersen overtok vervet i 2012.

Observatoriebygget

En stor og vanskelig sak, som raskt kom på rektoratets bord, var hvem som skulle bruke Observatoriebygget ved Solli plass. Det var UiOs eldste bygg, tegnet av Grosch, og er et historisk observatorium med en del av de gamle instrumentene delvis intakt. Her satte Christopher Hansteen (1784-1873), professor i astronomi og matematikk, Norge på kartet. Dette gjorde han i bokstavelig forstand, ved å bestemme Christianias lengde- og breddegrad. Hansteen markerte seg innen flere forskningsfelt og studerte med suksess både stjerner og jordmagnetisme. Og ambisjonene han hadde felte han inn på en plate festet til observatoriets grunnstein. «Et nos petimus astra» – «Også vi søker stjernene» – står det på denne platen. Og «Et nos petimus astra» ble Universitetets motto ved jubileet nesten to hundre år senere.

Observatoriet lå meget vel til rette for å bli et naturvitenskapelig historisk museum. Men Ibsen-senteret hadde flyttet inn der og innredet seg vel og bra. Deres beste argument var en hensiktsmessig kort avstand til Uni-

versitetsbibliotekets bygning på Drammensveien, en bygning som inneholdt det meste av litteraturhistorisk verdi etter Henrik Ibsen. Dessuten hadde Jahre-fondet gitt penger til Ibsen-senterets oppussing av Observatoriebygget. De to dekaner, Hovdhaugen for HF-fakultetet og Trulsen for MatNat-fakultetet, var selvsagt uenige. Men det ble i år 2000 skapt et forlik etter intense forhandlinger og mye hissig og varm argumentasjon: Ibsen-senteret skulle få være der i noen år inntil andre hensiktsmessige lokaliteter var skaffet til veie, og så skulle realistene etter 10 år ta over hele Observatoriet. Bygget ble pietetsfullt rehabilitert og gjenåpnet i november 2011 og fungerer nå godt som et lite, men verdig, naturhistorisk museum.

Kulturhistorisk museum til Bjørvika

I min tale ved innsettelsen som rektor hadde jeg gått inn for å bygge et nytt kulturhistorisk museum i Bjørvika, og flytte vikingskipene til det nye museet. Det hele så lyst ut under min rektorperiode. Oslos ordfører Per Ditlef-Simonsen var en sterk tilhenger av disse planer. Arkitekt Niels Torp kom tidlig med tegninger, og direktør Alf Bøe hadde konkrete planer om hva som burde ligge hvor. Jeg samlet alle tilhengerne til en arbeidsmiddag hjemme i Holmboes gate våren 1999. Der var også stortingsrepresentanter fra Oslo, som likte planene svært godt. Men det var sterke motkrefter, spesielt fra personer og miljøer som ville beholde viktigskipene på Bygdøy, og som brukte en rekke argumenter for at flytting ikke burde finne sted: vikingskipene var for skjøre til at de kunne flyttes, i alle fall vogner og mindre gjenstander av tre som var dårlig preparert. Og motkreftene vant slaget om vikingskipene, de skal forbli i et utvidet museum på Bygdøy.

Kulturskatter lagret i magasiner utilgjengelige for folk flest

Sommeren 1999 startet valgkampen i Oslo. Arbeiderpartiet (Åse Kleveland) og Høyre (Per Ditlef-Simonsen) ble invitert til UiO for å diskutere kommunal universitetspolitikk. Jeg ledet diskusjonen og kom under innledningen inn på spørsmålet om utbygging av museene i Oslo. Jeg fremhevet i innledningen at det meste av våre gamle kulturskatter lå lagret i magasiner. Var det en tanke å sende noen av disse bortgjemte klenodiene tilbake til de kirker og lokale museer de kom fra? Jeg gjentok denne tanken på en museumskonferanse senere på sommeren. Sjelden har jeg fått så kraftig faglig motstand. Fagfolkene mente at våre klenodier fra tidligere tider hadde det best i magasinene. I lokalmiljøene kunne de lett blitt skadd. Men jeg fikk støtte fra lokale museer og en rekke lokalpolitikere. Allikevel, madonnaer og andre skjøre gjenstander er fortsatt godt og sikkert lagret, men beundres bare av noen få fagfolk.

Striden om Universitetsforlaget

Forsommeren 1999 bestemte forlagene Gyldendal og Aschehoug at de ville legge ned Universitetsforlaget. De eide fra før til sammen 50 % av aksjene og kjøpte en stor aksjepost fra Studentsamskipnaden i Trondheim. UiO og andre akademiske institusjoner eide bare til sammen vel 16 % av aksjene i Universitetsforlaget. De to forlagene ville dele Universitetsforlaget mellom seg. Beslutningen om nedleggelse av Universitetsforlaget vakte både harme og forbauselse i vide forsknings- og kulturkretser. Beslutningen kom overraskende. Året i forveien hadde de to forlagene lovet å videreføre Universitetsforlaget. De hadde til og med avsatt Universitetsforlagets direktør fordi han ville selge forlagets tidsskrifter til et engelsk forlag. Året etter ville Gyldendal og Aschehoug det samme. Saken vakte stor oppmerksomhet, både blant forfattere og i økonomikretser. UiO arbeidet for et slags kompromiss. Det var en rekke møter hvor enten Rolv Mikkel Blakar eller jeg representerte Universitetet. Fra første øyeblikk av var det imidlertid klart: for Gyldendal og Aschehoug var prinsippet at «money speaks». UiO satt ikke med store aksjeposter, men hadde rettighetene til navnet Universitetsforlaget, noe som viste seg å bli meget viktig. Betingelsene for at UiO skulle selge sine aksjer til Aschehoug og Gyldendal var tre. For det første skulle universitetsredaksjonen i Universitetsforlaget videreføres i Aschehoug, og forlaget skulle være forpliktet til å medvirke til publisering av forskningslitteratur og av lærebøker rettet mot universitets- og høgskolesektoren. For det andre skulle Universitetet fremdeles bestemme over retten til å bruke navnet Universitetsforlaget. For det tredje skulle Universitetet i Oslo ha en vedtektsbestemt rett til ett styremedlem i det nye Universitetsforlaget. Jeg fikk det vervet. Gyldendal og Aschehoug delte Universitetsforlaget mellom seg. Gyldendal fikk retten til å utgi skolebøker og hele Universitetsforlagets lager av bøker. Forlagets internasjonale tidsskrifter skulle selges til utlandet. Det siste skapte mange innsigelser, og protestene havnet til slutt i regjeringen og ble behandlet av handelsminister Sponheim. Men forlagene klarte etter mye diskusjon og store løfter å få lov til selge den internasjonale tidsskrift-porteføljen til engelske forlag.

Nytt Universitetsbibliotek – Georg Sverdrups Hus

Lucy Smith hadde arbeidet intenst for å få et nytt universitetsbibliotek på Blindern, og det ble ferdig forsommeren 1999. Jeg fikk æren av å innvie bygget, som fikk navn etter universitetets første bibliotekar, Georg Sverdrup, den kjente Eidsvollsmannen. Innvielsen fant sted på UiOs «fødselsdag» 2. september. Kongen hadde langt ned grunnsteinen og skulle være med på den offisielle åpningen av biblioteket. Han kom sammen med Dronning

*Figur 11: Kong Harald tas imot før den offisielle åpningen av det nye Universitetsbiblioteket, Georg Sverdrups hus. Bak Norum er universitetsdirektør Tor Saglie og leder for Universitetsbiblioteket, Jan Erik Røed.
(Foto tatt i september 1999 av Uniforum.)*

Sonja, og de ble hentet på parkeringsplassen utenfor Administrasjonsbygget. NRK skulle dekke begivenheten og hadde satt opp kamera og mikrofon slik at Kongen skulle bli godt sett og hørt. Uheldigvis førte jeg de kongelige inn på gale plasser, slik at det ble rektor som satt i NRKs fokus under seremonien, med majestetens adjutanter og sikkerhetsfolk bak seg. Kongen skjønnte feilen og moret seg – kongelig, mens statsråd Lilletun hygget seg med dronning Sonjas hoffdame.

Åpningsseremonien var stilfull. Men arkitekten bak praktbygget fikk et «slag i trynet» fordi Dagbladet på selve åpningsdagen over hele forsiden hadde et direkte slakt av det nye Universitetsbiblioteket. I dag er det allmenn enighet om at Universitetsbiblioteket på Blindern er et vakkert bygg. Arkitektene fikk utvidet bygget ved å brette det litt ut. Derved ble det skapt et stort åpent rom, velegnet til musikk og annen underholdning. Da jeg var i USA på begynnelsen av 1990-årene, hadde jeg opplevd hvordan man ved National Institutes of Health brukte fredagens lunsjpause til en konsert for de ansatte i institusjonens største auditorium. Jeg tok ideen med meg til UiO og fikk innført fredagskonserter i Universitetsbiblioteket i et nært samarbeid med Oslo Filharmonisk Selskap. Fredagskonsertene har blitt en tradisjon.

Øverst i det åpne rommet hadde arkitektene tegnet en liten balkong. Bakgrunnen var at Gudmund Hernes, da han som minister skulle innvie Helga Engs hus, hadde etterlyst en balkong som han kunne tale fra. Det var de samme arkitektene som også sto for Georg Sverdrups hus, som altså fikk sin balkong. Jeg brukte den bare en gang.

Noen måneder etter at Georg Sverdrups hus var innviet, la jeg en kveld merke til at det var kommet en stor rød-lysende Coca-Cola-automat i inngangspartiet til biblioteket. Automaten var skjemmende for interiøret i biblioteket, og det automaten tilbød å drikke, var ikke akkurat etter min smak. Jeg spurte hvem som hadde gitt tillatelse til plassering av brusautomaten. Det var Studentsamskipnaden, som hadde fått gode økonomiske betingelser ved å selge Coca-Cola på den måten. Jeg beordret automaten bort og forlagte at Studentsamskipnaden skulle lage en kaffebar i stedet. Så ble raskt gjort, og kaffebaren er blitt et meget populært sted i Universitetsbiblioteket.

Jahre-formuen tilbake til Norge?

Like etter at jeg hadde tiltrådt som rektor, ble jeg kontaktet av styremedlemmer i Jahres humanitære stiftelse. Rektor var *ex officio* styremedlem i Anders Jahres fond til vitenskapens fremme. Jeg fikk vite at ganske store deler av Jahres utenlandske formue var intakt, og at det var mulig å forhandle seg

frem til en avtale med dem som «disponerte» pengene. Derved kunne muligens store deler av formuen komme tilbake til Norge. Det var meningen at pengene skulle tilfalle de to Jahre-stiftelsene. Jeg hadde kontakt med Bjørn Bettum og Øivind Fjelstad om saken og mente at det var verdt å forsøke å få penger tilbake til Norge. Jeg ble i februar 2000 med Bettum til London. Vi var i møte med Lazard Bank, som hadde vært Anders Jahre bank. Banken skulle formidle kontakten og skulle være forhandler om tilbakeføringen. Saken var ganske spesiell. Skattemyndighetene var på jakt etter pengene, men selv etter tallrike forsøk og en masse advokathonorarer, hadde man ikke klart å få en løsning. Lucy Smith ville ikke ha noe med saken å gjøre da hun var rektor.

På bakgrunn av forhandlinger og kontakter i utlandet, kom vi frem til en slags løsning med de som «disponerte» pengene. Jeg hadde kontakt med en del rikspolitikere om saken, og de fleste jeg snakket med mente at man burde prøve å få til en ordning. Jeg var derfor med på et initiativ og skrev sammen Øivind Fjelstad et fortrolig notat til statsminister Stoltenberg den 18.mai 2000. Vi undertegnet notatet på vegne av Anders Jahres fond til vitenskapens fremme og Anders Jahres Humanitære Stiftelse. Det fortrolige notatet var ikke mer fortrolig enn at Dagens Næringsliv fikk fatt i det og publiserte det i juni 2000. I notatet skrev vi:

Etter å ha hatt kontakt med de utenlandske parter er vi av den oppfatning at det er grunnlag for et globalt forlik som gir dødsboet de forannevnte 90-95 millioner dollar og at det gjenstående beløp i Aall Foundation – cirka 25 millioner dollar kan tilføres de to norske stiftelsene. En slik løsning burde være formålstjenlig fra norsk side og vi tror, på basis av de kontakter vi har hatt, at det er den eneste måte hvorved alle disse midler – cirka 120 millioner dollar – kan komme til Norge dersom man skal basere seg på et forlik.

Vi mente på bakgrunn av alle de forsøk som var gjort tidligere, at uten en slik forliksløsning, ville pengene bare forsvinne i formålsløse juridiske diskusjoner og tvister.

Statsministerens kontor sendte vårt notat over til Finansdepartementet. Sentrale byråkrater i det departementet frarådet en forliksløsning, og slik ble det. Saken er omtalt i den siste boken om Anders Jahre¹³⁷.

Mjøs-utvalgets arbeid og innstilling og den etterfølgende stortingsmelding

I 1998 nedsatte regjeringen Bondevik et utvalg til å utrede høyere utdanning etter år 2000. Utvalget fikk i mandat å gi en samlet fremstilling av høyere utdanning, og vurdere behovet for endringer i sektoren, i lys av blant annet

---

137 Tjomsland A. *Anders Jahre – hans liv og virksomhet*. Sandefjord: Tjomsland Media AS, 2013.

internasjonal utvikling og nye krav fra studenter, samfunns- og næringsliv. Det var Jon Lilletun som hadde lagt grunnlaget for det mandatet Mjøs-utvalget fikk. Lilletun var svært interessert i forskning og lydhør overfor hva sentrale forskere mente om forskningspolitikk. Vi hadde flere samtaler om sentrale forskningsspørsmål, og jeg hevdet at Forskningsrådet burde ha langt flere fremragende forskere i sitt styre. Det var nemlig på tide å utnevne nytt styre for Forskningsrådet. Men Lilletun gikk av som minister før nytt styre for Forskningsrådet ble oppnevnt, og de samtaler vi hadde og de signaler han sendte til departementet som minister, ble ikke hørt da Stoltenberg-regjeringen oppnevnte nytt styre for Forskningsrådet.

Mjøs-utvalget innkalte institusjonene til møter, men på disse møtene ble det lite tid til grundige diskusjoner. Jeg reiste derfor til Tromsø høsten 1999 for å snakke med Mjøs om sentrale punkter utvalget hadde til drøfting. Det gjaldt spesielt tre saker: 1) antall universiteter i Norge, 2) skulle rektor og styret for den vitenskapelige institusjon utnevnes av myndighetene eller velges av institusjonenes ansatte, og 3) omorganiseringen av gradsordningene etter europeisk mønster. Disse sakene ble diskutert intenst i ulike fora ved UiO.

Jeg fremholdt både overfor Mjøs og i offentlig sammenheng at jeg syntes at det bare skulle være 4 universiteter i Norge, og at de vitenskapelige høskolene skulle konsentrere seg om de oppgavene som Ottosen-komiteen opprinnelig hadde bestemt, nemlig bidra til en god profesjonsutdannelse og ikke bli halv gode universiteter.

Utvalget avga sin innstilling til departementet 8. mai 2000. Det var utnevnt av en borgerlig regjering, men ga sin innstilling til en regjering ledet av Jens Stoltenberg og med Trond Giske som ansvarlig statsråd. Mjøs-utvalget fremla forslag til en omfattende reform av høyere utdanning, som ble fulgt opp av regjeringen Stoltenberg i *St. meld. nr. 27 (2000–2001) Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*, og ved Stortingets behandling av meldingen.

Jeg fikk ikke noen tilslutning til min mening om at fire universiteter i Norge var nok. Det ble bestemt at dersom en vitenskapelig institusjon kunne gi doktorgrader i flere faglige områder, var det nærmest fritt frem for å be om å få kalle seg universitet. Imidlertid ble det på grunnlag av et mindretall i Mjøs-utvalget tatt til følge i den etterfølgende stortingsmelding at den vitenskapelige institusjon selv kunne bestemme om den ville velge sin leder og sitt styre, men regjeringen kunne i tillegg utnevne en eller et par styremedlemmer.

Mjøs-utvalget foreslo blant annet at de statlige institusjonene skulle gis større selvstendighet; en innføring av et nytt finansieringssystem for høyere utdanning; en organisering av statlige institusjoner i egne rettssubjekter, og

et felles lovverk for statlige og private institusjoner. Innstillingen ville ha tettere oppfølging av studentene, innføre en ny gradsstruktur, og opprette et eget, uavhengig akkrediteringssystem og -organ. Et flertall av Mjøs-utvalgets medlemmer gikk inn for at universiteter og høyskoler skulle organiseres som egne rettssubjekter i henhold til en egen særlov. Et mindretall gikk inn for at institusjonene skulle organiseres som forvaltningsorganer med særskilte og utvidede fullmakter. Mjøs-utvalgets mindretalls forslag ble lagt til grunn av regjeringen Stoltenberg i en stortingsmelding om Forskningspolitikken, og Stortinget ga sin tilslutning til denne.

Samme dag som Mjøs la frem sitt utvalgs innstilling, var ministrene Trond Giske og Grete Knudsen i intern debatt om hvem som skulle bestemme over de enkelte departementers forskningsbevilgninger. Giske ville ha hele kontrollen via sin innflytelse over Forskningsrådet, men Knudsen mente at industriforskning skulle styres av henne. Regjeringen avgjorde saken til fordel for Giske.

Mjøs-utvalgets innstilling ble heftig diskutert på UiO. En rekke forskere fra humanistiske fagkretser var i mot bachelor- og mastergrader. De mente at dette ville forringe studentenes innsikt og kompetanse innen sine fagområder. Realfagene hilste derimot stort sett de nye gradsstrukturene velkommen.

Jeg hadde senere i mai 2000 et møte med Trond Giske om Mjøs-utvalgets innstilling. Han var tydelig for det meste av det som sto i Mjøs-utvalgets innstilling, og spesielt forsvarte han studentenes interesser. I det hele, Trond Giske hørte langt mer på studenter enn på forskere i diskusjon om undervisning og forskning. Den gode og lyttende innstilling som jeg hadde møtt hos Lilletun, var fullstendig fraværende i mine kontakter med Trond Giske.

Rune Slagstad lagde sin egen innstilling, som en reaksjon på Mjøs-utvalgets innstilling, og vi hadde i august 2000 gode samtaler om hans forslag, som stort sett var sammenfallende med hva jeg mente.

Mjøs-utvalgets innstilling førte til en stortingsmelding¹³⁸, og den etterlyste evalueringer av norsk forskning. Dette førte til at både universiteter og Forskningsrådet og dets sektorer skulle evalueres. Men UiO ville først gjøre en egenevaluering. I denne spilte både Arild Underdal og Ole Petter Ottersen sentrale roller, noe som kom til å få betydning for deres roller som rektorer senere: de fikk nemlig ved denne egenevalueringen av UiO stor innsikt i UiOs styrke, struktur og problemer.

---

138 Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. *St. meld. nr. 27 (2000–2001) Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning.*

En av de første evalueringer som ble offentliggjort, var en vurdering av biofagene i Norge. Et internasjonalt team, under ledelse av den svenske professor Gunnar Öquist hadde evaluert forskning innen biofag i Norge, og kom med sin rapport i januar 2001. Hans kritikk var besk, – og riktig: Det var lav standard i norsk forskning innen biofag, med noen øyer av fremragende miljøer. Årsaken til at det gjennomgående sto så dårlig til, var utilstrekkelig finansiering og u hensiktsmessig ledelse. Altfor lite ble brukt til fri forskning og for meget ble styrt av strategiske programmer. Jeg var enig med Öquist, og fremholdt mine synspunkter både titt og ofte.

Budsjettpåvirkning

Dette kapitlet er ganske detaljert for å vise hvordan UiO arbeidet for å styrke budsjettet. Forskningspolitikk og penger til undervisning på universitetsnivå hadde vært sentrale momenter i valgkampen for å bli rektor. Det var egentlig ingen stor uenighet mellom rektor-kandidatene, men vektleggingen av problemstillingen var ulik. Jeg følte det som en forpliktelse å sette budsjettsaker i fremste rekke innenfor de politiske sakene som UiO burde uttale seg om. Jeg brukte uttalelsen: «**Penger til forskning er ingen utgift, men en investering**» i en rekke innlegg i aviser, polemikker og i politiske diskusjoner.

Jon Lilletun var forsknings- og utdanningsminister da jeg ble rektor. Jon Lilletun og jeg ble etter hvert fortrolige venner og samtalepartnere. Vi møttes privat og offisielt, og hadde tallrike telefonsamtaler. Lilletun hadde liten formell utdanning, men han har etter min mening vært den beste forskningsminister Norge har hatt siden Lars Roar Langslet, som gikk av i 1986!

Høsten 2000 var det stor aktivitet fra universitetenes side i Stortingets budsjettprosess. Bakgrunnen var at det verserte rykter om at regjeringen Stoltenberg ville gi universiteter og høyskoler et meget stramt budsjett. Det som skjedde i høsten 2000 er et godt eksempel på hvordan de akademiske institusjonene kan arbeide politisk for å bedre sine budsjetter. UiO spilte da en hovedrolle, men arbeidet nært med de andre universitetene, spesielt Universitetet i Bergen.

Rektor Kirsti Koch Christensen i Bergen og jeg hadde gjennom vår rektorperiode hatt en rekke både hyggelige og nyttige møter. Tonen mellom oss var god, åpen og tillitsfull. Jeg hadde også kommet godt overens med universitetsdirektøren i Bergen, Kåre Rommetveit. Han var en politisk person, tilknyttet Arbeiderpartiet. Hver gang han var i Oslo, besøkte han Stortinget. Da ryktene om dårlige budsjetter for universitetene kom opp tidlig på høsten 2000, tok Kåre og jeg kontakt og la en slags plan for å prøve å påvirke budsjettprosessen til fordel for akademisk forskning og høyere ut-

danning. Regjeringen var en mindretallsregjering, og derfor avhengig av samarbeid med andre partier. Dette skapte muligheter for å påvirke budsjettprosessen. Vi traff stortingsrepresentantene Ranveig Frøiland (Leder av KUF-komiteen) og Dag Terje Andersen (Leder av Finanskomiteen) den 5. september 2000. De var nettopp ferdig med regjeringens og Arbeiderpartiets budsjettkonferanse og var ganske slitne. De ville selvsagt ikke røpe noe, men sa at «det ikke er så galt som dere tror». Under samtalen med de to komitélederne ble det helt klart at de måtte kjempe for Arbeiderpartiets budsjettforslag, men at de ikke var uvillige til å gå inn i diskusjoner med andre partier når det nærmet seg budsjettforlik. Begge politikerne fremholdt at Trond Giske kjempet hardt for forskning og omstillingsmidler til universitetene, men det var tydelig at han ikke hadde vunnet i budsjettkampen på regjeringens konferansen. Etter det møtet ble Kåre Rommetveit og jeg enige om at vi skulle prøve å få til et møte mellom de fire universitetene og hele Stortingets KUF komité en gang i oktober.

Jeg fikk en samtale med Jon Lilletun og Terje Johansen i Stortingsrestauranten den 18. september. Johansen var Venstres representant i Finanskomiteen. Jeg fortalte dem at Universitetet i Oslo og de tre andre universitetene arbeidet overfor Stortinget for å få et bedre budsjett. Jeg fortalte om mine tanker vedrørende de formler som Finansdepartementets sosialøkonomer bruker for å lage budsjetter. Formlene inneholder ikke noe om forskning og høyere utdanning. Jeg fortalte at jeg skulle ha et møte med Aukrust og Longva i Statistisk Sentralbyrå om disse sakene. Det var flere sentrale økonomer som mente at Finansdepartementets nåværende linje ikke var riktig, og at man burde få en offentlig debatt om disse problemene, en debatt der sosialøkonomene deltok. Terje Johansen og Jon Lilletun var meget interessert i disse spørsmålene.

På en slottsmiddag den 20.9.2000 fikk jeg snakket med statsminister Jens Stoltenberg og statsråd Trond Giske. Jeg fremholdt at Finansdepartementet arbeidet etter en gammeldags budsjett-modell der forskning og utvikling ikke var med. Stoltenberg sa at dette nok var riktig, men han forstod ikke hvorledes en slik modell kunne endres. Det var tross alt budsjett for bare ett år av gangen, og den langsiktigheten som forskning representerer, var vanskelig å få inn i budsjettarbeidet. Jeg repliserte at dette akkurat var vanskeligheten, og at jeg skulle ha et møte i nær fremtid med Aukrust og Longva i Statistisk Sentralbyrå og et par andre økonomer for å diskutere en mulig endring i prinsippene for budsjettarbeidet.

Under samtalene med Trond Giske og Jens Stoltenberg kom det tydelig fram at de ikke skjønnte hvilke problemer Universitetet i Oslo sto overfor, og ikke oppfattet hvor stor betydning forskning og høyere utdanning på

lang sikt har for landets økonomi. De var for mye preget og opptatt av sine egne fagområder og forstod overhodet ikke at eksperimentell medisin og naturvitenskapelige fag hadde vansker på grunn av dårlig økonomi.

Like før statsbudsjettet skulle offentliggjøres innkalte ledelsen for KUF den 2. oktober 2000 ledelsen for universitetene og Forskningsrådet til et informasjonsmøte som de kalte «Forskningspolitisk strategi». Men møtet var en orientering til oss om statsbudsjettet. Innledningsvis ble det henvist til en artikkel i VG om KUF budsjettet. Det ble sagt at VG var vel informert. Noe som var riktig, fordi artikkelen var skrevet av en venn av statsråd Trond Giske. Artikkelen påpekte at universitetene fikk et meget godt budsjett for året 2001. Noe som absolutt ikke var korrekt.

Samme ettermiddag kontaktet jeg stortingsrepresentant Ranveig Frøiland fra Arbeiderpartiet om Universitetets budsjett. Hun sa at vi måtte være fornøyd med forskningsbevilgningene, men skjønte etter hvert at vi var misfornøyde med de bevilgningene som var foreslått.

Den 4.10 ringte Odd Einar Dørum for å få kommentarer til budsjettet for Universitetet i Oslo. Han mente at universitetene burde få omstillingsmidler og at forskningsbevilgningene var for små, spesielt fordi det var en plan om å komme opp med budsjetter på OECD-nivå.

Den 6.10 om morgenen ble jeg intervjuet av NRK P2 i Politisk kvarter om statsbudsjettets betydning for universitetene. Jeg sa at de økonomiske modellene som statsbudsjettet ble utarbeidet etter, måtte være gale, og at dette spørsmålet burde bli gjenstand for en inngående diskusjon blant akademisk utdannete økonomer. Intervjuet skapte stor reaksjon i akademisk økonomimiljø, og førte til et «oppvaskmøte» på Økonomisk institutt senere i oktober (se avslutning av dette kapittelet).

Den 6.10 på ettermiddagen hadde jeg et møte med Kåre Rommetveit. Vi snakket om opplegget for å få samtaler med de politiske partiene om statsbudsjettet. Det var gått ut en offisiell invitasjon til KUF-komiteén kvelden 18. oktober, og kopi av denne invitasjonen var sendt til Universitets- og høgskolerådet. Invitasjonen var signert av de fire rektorene ved universitetene. Kåre Rommetveit hadde hatt samtaler med Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Han hadde videre snakket med Rolf Reikvam i SV og Petter Løvik i Høyre. Han hadde også kontaktet Knut Arild Hareide, som utarbeidet Kristelig Folkepartis merknader til statsbudsjettet. Han hadde videre snakket med stortingsrepresentant Arne Skauge, som satt i styret for Universitetet i Bergen. Skauge hadde vært til stede ved budsjettgjennomgangen ved Universitetet i Bergen i den 5. oktober, og han forstod problemstillingene. Kåre Rommetveit kommenterte også mine kommentarer i «Politisk kvarter», og jeg fikk helhjertet støtte fra ham. Han mente

det var viktig at universitetene nå var i media slik at folk i samfunnet skjønnte hva vi slet med. Budsjettdebatten druknet jo i spørsmål om bensin, kjøtt og alkohol, og de vesentlige tingene kom ikke godt nok fram. Universitetet i Bergen arbeidet med tall som kunne bygge opp under våre argumenter i de møtene vi planla.

Den 10. oktober hadde jeg en telefonsamtale med Jon Lilletun som fortalte at KrF var helt på linje med Venstre i denne saken, og at Odd Einar Dørum kjørte et løp som KrF var helt enig i.

Odd Einar Dørum ringte meg den samme dagen for at vi skulle avtale møte i Stortinget den 17.10 for å diskutere statsbudsjettet. Jeg fortalte at Kåre Rommetveit også kom, og at vi jobbet sammen for de fire universitetene. Dørum ville hjelpe oss. Hans strategi var nå å få tilbake til universitetene de 140 millioner kroner som var strøket i budsjettet, øke utbyttet fra Forskningsfondet med 100 millioner og prøve å få en bevilgning på 20 millioner til grunnforskningen ved de medisinske fakulteter.

Den 13.10 var det utdeling av årets medisinske Jahrepris. I min tale i Aulaen kom jeg inn på forskningsbudsjetter i de nordiske landene og sa blant annet:

Anders Jahres medisinske priser er nordiske priser, og forskere fra alle land i Norden er med i denne biologiske revolusjon som vi opplever. Det er gode forskergrupper som arbeider med kreftforskning, cellebiologi og genforskning i alle de nordiske land.

I dag er det to nordiske land som får sine vel fortjente priser; Sverige og Finland. Det er ikke tilfeldig at disse landene får priser i dag. Det er heller ikke tilfeldig at Finland og Sverige har fått de fleste av de nordiske vitenskapelige prisene innenfor medisinsk og biologisk forskning i de senere årene. Både Sverige og Finland satser nemlig meget på forskning, spesielt innen medisinsk-biologisk grunnforskning og grunnleggende klinisk forskning. Finland og Sverige satser mer enn Danmark, og langt mer enn Norge.

Men verken Island, Danmark eller Norge er misunnelige på dem som i dag får sin vel fortjente pris. Vi peker bare på at det er en overordnet årsak til at forskningen i Sverige og Finland er langt mer fremme. Sverige og Finland som nasjoner satser på grunnforskning. Mens Norge er det land i den vestlige verden som satser minst på medisinsk/biologisk forskning, er Sverige og Finland blant de som satser mest. De satser selvsagt ikke på forskning for å få priser av Jahre- og Nobel-typen, men fordi det er viktig for landets utvikling og fremtid.

Helseminister Tønne var med på Jahre-festlighetene og fortalte meg etterpå at mine bemerkninger om finansiering av medisinsk forskning hadde gjort inntrykk på han.

Den 16.10 hadde vi en rekke møter. Først møttes Kirsti Koch Christensen og jeg, og vi ble enige om hvordan møtet med KUF-komiteen skulle legges opp. Deretter var det møte i representantskapet for Universitets- og høyskolerådet under ledelse av Tove Bull, rektor ved Universitetet i Tromsø. Hun fortalte om det initiativet de fire universitetsrektorene hadde tatt for

å møte KUF-komiteen. Det kom ingen innsigelser fra medlemmer i representantskapet. Men det ble stadig under debatten hevdet av universitetene og høyskolene måtte stå sammen og kjempe for mer penger til hele sektoren.

Senere på dagen hadde Kåre Rommetveit og jeg møte i Stortinget med SV-representantene Rolf Reikvam og Øystein Djupedal, den første fra KUF-komiteen, den andre fra Finanskomiteen. Jeg presiserte at vi kom på vegne av de fire universitetene. De ville begge kjempe for det vi la frem, nemlig en øking på 250 millioner til universitetene. Reikvam ville også forslå 500 millioner ekstra til forskning mer generelt. Reikvam var opprørt over den manglende oppfølgingen fra både AP og Sentrumpartiene etter alt det gode de hadde sagt i Forskningsmeldingens kjølvann. Både Rommetveit og jeg påpekte viktigheten av at universitetenes budsjetter ble preget av forutsigbarhet, kvalitet og langsiktighet. Dette falt i god jord hos begge SV-stortingsmennene.

Om kvelden den 18. oktober hadde de fire universitetene møte med KUF-komiteen i Stortinget. Møtet fant sted på Hotel Bristol. Vi hadde invitert KUF-komiteen for å snakke om årets budsjettbehandling. Nesten hele stortingskomiteen var til stede.

Jeg innledet kveldsmøtet og sa blant annet:

Velkommen. Det er hyggelig at vi kan samles en kveldsstund for å diskutere en sak av felles interesse, nemlig universitetenes budsjetter.

Det er i dag et paradigmeskifte i vår kunnskapsverden, en revolusjon innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi og alt hva det medfører. Bruken av IKT innen alle fag, fra religion og humaniora, til den hardeste naturvitenskap.

Det er videre en biologisk revolusjon, som få fatter, vesentlig på grunn av at den biologiske kunnskap i vår befolkning er for liten til at befolkningen forstår det store som foregår.

Vi har videre en teknologisk revolusjon innenfor materialer der vi kan ta i bruk teknikk på mikro- og nanoplan og bruke dette i en rekke felter både innenfor IKT, energilagring og andre interessante felter(...)

I fjor ved disse tider opplevde vi en budsjettskuffelse. Forskningsmeldingen gav bud om at noe skulle skje når det gjaldt økning av midler til forskning. Men det skjedde lite. Vi fikk imidlertid, ved hjelp av arbeid mot Stortinget, 100 mill. kroner til omstillings-tiltak, og takk for det, selv om 10 mill. av dette ble saldert bort i sommer.

I fjor på denne tiden arbeidet universitetsledelsene overfor sine miljøer og sa at nå kunne det bare gå én vei, bunnen var nådd hva gjelder bevilgninger til forskning. Det kunne bare gå oppover! Og så kommer altså årets budsjett som viser at bunnen ikke var nådd i fjor, og at vi er gått videre nedover. Vi som prøver å være optimister og prøver å skape entusiasme på våre institusjoner, vi mister tillit som ledere.

Årets universitetsbudsjett er skuffende fordi vi har fått store kutt på grunn av nedgang i studenttallet, vi har fått manglende kompensasjon for lønns- og prisstigning, vi har mistet omstillingsmidlene, bortsett fra de stillingene som er videreført fra i fjor. Dette vil Kåre Rommetveit komme nærmere inn på. Vi har faktisk et reelt kutt på 250 mill.

kroner, og vi vil prøve å argumentere for at vi skal få en økning på 250 mill. kroner til universitetene(...)

På grunn av dette skuffende budsjettet, har vi bedt om samtaler. Vi må på alle lovlige vis prøve å endre budsjettprofilen, som av enkelte universiteter er blitt hevdet å være det verste på iallfall 10-20 år. Fremgangsmåten vår har vært at Kåre Rommetveit og Kaare R. Norum har snakket med alle partier, ledelsen og dem som sitter i Finanskomiteén, og nå i kveld har vi altså møte med en samlet KUF-komiteé (...)

Velkommen til møtet.

Deretter presenterte Kåre Rommetveit vår forståelse av budsjett-tallene og konsekvensene av disse. Her ble det konkludert med at universitetene hadde blitt kuttet med vel 250 millioner kroner.

Møtet med KUF-komiteen ble holdt i en saklig og hyggelig tone. De trodde på tallene våre, og spesielt var det oppmuntrende at Ranveig Frøiland virket meget positiv og ville ta saken opp med Trond Giske for å få vite hva som lå til grunn for kuttene til universitetene.

Jon Lilletun hadde også fått våre tall og var overasket over at de var så vidt dårlige for universitetene. Han ville ta saken opp med sin partiledelse.

Kåre Rommetveit og jeg hadde altså hatt samtaler med partiledelsen og Finanskomiteéns medlemmer fra de ulike partier vedrørende universitetsbudsjettene. Vi hadde hatt med oss notater som viste hvorledes vi beregnet det kuttet som lå i statsbudsjettet for de fire universitetene og de pengene vi trengte for å få i gang omstillingsprosessen. Disse dokumentenes tall var kvalitetssikret ved budsjettfolk fra alle fire universitetene, og vi benyttet en regnemetode som kunne etterprøves av departementet. Det var en forutsetning at disse tallene også skulle bli gitt Universitets- og høyskolerådet (UHR), slik at de hadde de samme tall når Universitets- og høyskolerådet skulle til høring i Stortingets KUF-komiteé den 19. oktober.

Mandag 16. oktober om morgenen ble notatene oversendt til assisterende generalsekretær Vidar Wamb i UHR. Budsjettet ble diskutert i representantskapet i UHR, og tallene fra de fire universitetene ble presentert av assisterende universitetsdirektør Sverre Spildo fra Bergen. Etter representantskapsmøtet hadde styret i UHR møte, og de diskuterte det notat som skulle legges fram for KUF-komiteén.

Tove Bull kunne ikke møte til høringen i Stortinget, og jeg ble innkalt som vararepresentant på kort varsel uten at jeg kjente til det notatet som UHRs styre hadde utarbeidet for å legge fram for KUF-komiteén. Vi skulle møte KUF-komiteén kl. 11.00 og møttes kl. 10.45 i foajéen for å «briefes» før møtet. Det var da enighet om at nestleder i UHR, rektor Stave fra Volda, skulle føre ordet og at vi andre skulle følge på i ordskiftet etterpå.

Stave gikk gjennom UHRs notat og fremholdt de dårlige budsjettene, men endte opp med å si at UHR bad om et tillegg i statsbudsjettet på 180

mill. kroner. Jeg skjønnte under møtet at man her opererte med to sett av tall, men ville ikke gå inn og korrigere rektor Stave i selve høringsmøtet med komiteen. På slutten av møtet «eksploderte» Odd Einar Dørum fordi han mente det var helt galt av UHR å komme med et forlangende på 180 millioner når rektorene dagen i forveien hadde lagt fram gode tall som viste at de trengte 250 millioner til de fire universitetene, og at høyskolesektoren ved samme beregningsmåte trengte 100 millioner, altså samlet 350 millioner, og her kom man bare og spurte om halvparten.

Møtet ble avbrutt på grunn av avstemming i Stortinget, men det var full forvirring i KUF-komiteén om disse tallene. Vi fra UHR samlet oss nede i foajéen for å diskutere hva som var gått galt. Jeg sa vi måtte rette opp denne saken. Vi kunne ikke operere med to ulike sett av tall. Odd Einar Dørum kom ned etter avstemmingen, og spurte hva i all verden det hadde gått av UHR når de kunne komme med et notat som sparket bena under den meget gode lobbyingen, som de fire universitetene hadde gjort dagen i forveien. Rektor Stave svarte da at de hadde diskutert dette i styret i UHR og hadde funnet ut at de ikke kunne spørre om så mye penger. Odd Einar Dørum «eksploderte» igjen og sa at det ikke var UHRs oppgave å vurdere hvorvidt Stortinget hadde råd til det vi trengte. Vi skulle bare legge fram tallene på en skikkelig måte, og så fikk Stortinget selv bestemme hvor mye penger de hadde å gi. Dersom man på forhånd reduserer sitt krav i håp om at man skal virke mer beskjeden og ikke står på tallene som de er, kommer man ingen vei i Stortinget.

Samme kvelden, 19. oktober, var det Slottsmiddag for stortingsrepresentantene. Jeg var invitert og brukte som vanlig tiden til å snakke med toneangivende personer om universitetssaker: Odd Einar Dørum tok opp igjen det som hadde skjedd under høringen i KUF-komiteén. Under de samtalen jeg hadde med ham, Ranveig Frøiland og Jon Lilletun senere på kvelden, mente han at det meste av skadene var opprettet. Odd Einar Dørum fortalte videre at høringen i KUF-komiteén utover dagen var gått godt. De hadde hatt høring med Norsk Studentunion, Forskerforbundet og Akademikerne, og tallene som ble presentert fra disse tre organisasjonene var helt konsistente og stemte godt med det som universitetsrektorene hadde lagt fram for KUF-komiteén. Men Universitets- og høyskolerådet hadde vært helt amatørmessige i sin fremstilling.

Trond Giske kontaktet meg og spurte hva som lå bak de 250 millionene som de fire rektorene opererte med. Jeg fortalte om tallene og kvalitets-sikring av dem, og han godtok dette. Terje Johansen var forbauset over størrelsen på tallene som universitetene hadde presentert. Han godtok tallene og ville kjempe for oss sammen med Odd Einar Dørum. Men han sa

at det var store vansker fordi sentrumsalliansen var i ferd med å sprekke. Senterpartiet ville kanskje gå sammen med Arbeiderpartiet.

Ranveig Frøiland var meget imponert over det møtet som de fire universitetene hadde hatt med KUF-komiteén. Det samme var Petter Løvik, fra Høyre i Møre og Romsdal, som fortalte at tallene i statsbudsjettet var vanskelig å forstå. Han nærmest antydte at Finansdepartement med vilje hadde presentert tallene slik at de skulle være vanskelig å trenge gjennom, og derved kunne budsjettet lettere bli vedtatt. Han var derfor svært taknemlig for den måten som tallene var blitt gjennomgått på fra universitetenes side, og han ville kjempe for vår sak.

Jeg hadde den 26. oktober en samtale med Kristin Clemet om statsbudsjettet. Kristin Clemet var like skuffet som meg over regjeringens budsjett. Hun mente at den optimismen som vi «været» i fjor, forsvant ved dette budsjettet. Faktisk er vi gått tilbake på OECD-statistikken, og vi mister tiltro og optimisme både i næringslivet og ved universitetene. Hun mente det ikke ville skje noe særlig i Stortinget før Arbeiderpartiet hadde hatt sitt landsmøte, og at de store finansforhandlingene i Stortinget ville skje i siste del av november.

Den 3. november kontaktet jeg Odd Einar Dørum for å få råd i den videre lobbyprosessen. Han fortalte at Venstre var på plass og hadde det som høyeste prioritet med en påplussing av et sted mellom 250 og 350 mill. kroner. Han ville benytte en avisdebatt med Inge Lønning til å redegjøre for Venstres syn.

Jeg tok initiativ til at Universitetet i Oslo skulle arrangere en demonstrasjon overfor stortingspolitikkerne torsdag 16. november. Den skulle starte med en samling på Universitetsplassen foran Aula-trappen, og en marsj derfra til Stortinget med overlevering av underskrifter og et brev til Stortingspresidenten.

Jeg tok igjen kontakt med Dørum den 6. november om demonstrasjonen 16. november. Tidspunktet passet bra. Det var relativt små saker i Stortinget i plenum mens budsjettforhandlingene var inne i en kritisk fase. De skulle avgi budsjettinnstilling 20. november, slik at demonstrasjonen ville komme på høydepunktet i den politiske debatten i Stortinget.

Kontakten med Universitetet i Bergen var utmerket. Jeg hadde en lang samtale med Kåre Rommetveit den 7. november: Han hadde kontakt med Arbeiderpartiet, og han hadde hatt samtale med Ranveig Frøyland som fortalte at kravet fra sentrumskoalisjonen om økte midler til universitetene ikke vil bli avvist fra Arbeiderpartiet under et eventuelt budsjettforlik. Rommetveit mente at en verdig demonstrasjon, eller markering, som vi skulle ha overfor budsjettet, ikke ville være negativ, dersom man ikke brukte for

sterke ord og virkemidler. Det gjaldt ikke å få Arbeiderpartiet i «vranglås». Han syntes Trond Giske foreløpig hadde vært usedvanlig stille i denne diskusjonen.

Det var møte i Det akademiske kollegium den 14. november, og vår markering overfor Stortinget den 16. november ble diskutert: Av Kollegiets medlemmer var det bare en som viste en viss negativitet til markeringen. Det var imidlertid flere dekaner som mente at dette ikke var en verdig måte å markere sine standpunkter på, spesielt var Frederik Zimmer og Lise Vislie meget skeptiske. Andre var villige til å møte opp, men ville ikke gå med sine kapper. På Kollegiemøtet 14. november ble spørsmålet tatt opp. Paul Thynes, som var varamedlem i Kollegiet, la inn et tungt argument for at man skulle bruke kapper; skal man først lage en markering, må man bruke de midler man har. Dermed vedtok Kollegiet at de medlemmer som møtte opp til markeringen, skulle bruke kapper og bruke dette også i toget.

Samarbeidet med Odd Einar gikk utmerket. Han fortalte 14. november at Sentrumspartiene hadde lagt inn penger til forskning i forhandlingene, men i det motfremlegget som Arbeiderpartiet hadde gitt, var det ikke «fem øre» ekstra til universitetene.

Han ringte meg ved 23-tiden om kvelden for å si at det nå var brudd mellom Arbeiderpartiet og Sentrumspartiene, og at Sentrumspartiene i morgen tidlig (15/11) ville legge fram sitt eget totale budsjettforslag som ville inneholde en ekstra bevilgning på 363 millioner kroner til universiteter og høyskoler. Av dette beløpet er 250 millioner direkte til universitetene og en del er tilleggsbevilgninger til velferdsbygg i Bergen, til høyskolene og til kunsthøyskoler.

Oppmøtet på Universitetsplassen den 16. november var meget godt. Politiet mente at det var ca. 3.000 til stede. Stemningen var god. Det var en rekke fine små plakater og noen gode bannere. Det ble holdt fem korte appeller på Universitetsplassen.

Etter appellene marsjerte vi langsomt i prosesjon nedover Karl Johans gate. Tre politier til hest dannet fronten. Deretter kom Rektor, Prorektor og Kollegiet og flere dekaner i sine universitetskapper. Spesielt tok den røslige Paul Thynes seg flott ut! På Eidsvolls Plass, på Karl Johan og i Stortingsgaten var det fullt av folk og bannere og plakater. Forsamlingen oppførte seg eksemplarisk. Det var ikke noen antydning til bråk eller uverdige opptreden.

Foran Stortinget holdt jeg en appell, som vesentlig bestod av utdrag fra det brevet som skulle overrekkes til Stortingets presidentskap. Flere stortingsrepresentanter var møtt frem. Jeg sa følgende:

Vi skal nå inn og overrekke et brev med vedlegg til Stortingets Presidentskap, og jeg vil sitere noe av innholdet i det brevet som vi overleverer. Brevet er underskrevet av Forskerforbundet, 2FO, Norsk Tjenestemannslag og Studentparlamentet, og jeg er blitt bedt om å overrekke dette for å markere Universitetets støtte til de ansatte og våre studenter.

I brevet står det bl.a.:

De ansatte og studentene ved landets eldste og største utdannings- og forskningsinstitusjon ønsker med dette å uttrykke sin skuffelse over det fremlagte budsjettforslag for året 2001. Forslaget vil gi konsekvenser som for Universitetet i Oslo medfører en reduksjon i aktivitetsnivå på forskningssiden, stikk i strid med det Stortinget kommenterte til den fremlagte Forskningsmeldingen, og det vil føre til en forringelse av utdanningstilbudet.

Vi håper de folkevalgte slutter seg til den prioritering som alle de fire universitetene har presentert tidligere i høst. Det innebærer en styrkning av universitetene på 250 millioner, basert på, for det første: En tilbakeføring av forskningsdelen i studieplaskuttene på om lag 100 millioner kroner, for det andre: En kompensasjon for pris- og lønnsveksten på 50 millioner kroner, og for det tredje: En videreføring av midler til omstillingsarbeidet på 100 millioner kroner.

I en situasjon hvor hele utdannings- og forskningsinstitusjonen Universitetet i Oslo hadde store forhåpninger om at situasjonen skulle bedres, er det frustrerende og skuffende om landets folkevalgte ikke følger opp sine politiske intensjoner. Det foreliggende budsjett vil dempe på utviklingen og omstillingen og selve engasjementet i forskningen og undervisningen som utøves. Dette er ikke Norge tjent med.

Vi må investere i fremtiden. Det gjøres ikke ved den politiske prioritering som hittil er fremført i budsjettssammenheng.

Etter min appell, gikk en representant fra hver av tjenestemannsorganisasjonene og Studentparlamentet og jeg inn i Stortinget. Vi marsjerte med vakt opp til Stortingpresidentens kontor. Det var Stortingets visepresident Røssjordet som tok imot oss fordi Kirsti Kolle Grøndahl var på offisielt besøk i Israel. Brevet til stortingsrepresentantene ble overrakt ved en liten markering på Røssjordets kontor med media, både fjernsyn og pressefotografer, til stede. Jeg hadde kappe på meg under hele markeringen.

Jeg takket politiet for hjelpen. De skrøt av demonstrasjonen og sa at den hadde gått uten noen vansker i det hele tatt. De sa at det var slik en demonstrasjon burde være.

Like før jeg skulle gå inn med brevet til Presidentskapet, fikk jeg en kort samtale med Terje Johansen, som sa at demonstrasjonen var usedvanlig godt timet. Finanskomiteen skulle akkurat nå trekke seg tilbake på et «ukjent» sted i Oslo for å komme frem til et forlik. Hele komiteen fikk sett vår demonstrasjon da de bega seg på vei til sitt ukjente sted.

Dørum ringte meg den 21. november for å fortelle at KUF-komiteen skulle ha møte 22. november. Han ville ha hjelp til tekst om universitetsbudsjettene. Odd Einar Dørum sto på for universitetene.

Han ringte igjen dagen etter kl. 19.00. De var i forhandlinger i KUF-komiteén i Stortinget. Han fortalte at Arbeiderpartiet ikke likte alle de pengene som universitetene fikk. Han trengte derfor gode formuleringer for nødvendigheten av at universitetene skulle få de pengene som ble forhandlet fram i budsjettforliket. Han trengte formuleringer som var skrevet av folk som kjenner KUF-departementets tankesett. Det var viktig at departementets folk ikke kunne endre på de beslutningene som ble gjort i KUF-komiteén.

Jeg kontaktet Kåre Rommetveit som tidligere hadde gitt Odd Einar Dørum et notat om saken. Kåre skulle ringe til Ranveig Frøiland og spørre hvorledes det gikk i komiteen. Han hadde hørt at de statlige høgskolene nå mobiliserte for å få en del av de pengene som var tiltenkt universitetene.

Den 27. november hadde jeg en samtale med Trond Giske om KUF-budsjettet. Han ville vite mitt syn på bruken av de 200 millioner kronene som vi hadde fått ekstra til universitetene. Jeg sa at 100 millioner skulle brukes til omstillingsmidler, og jeg var enig med ham i at de andre 100 millionene kunne brukes noe friere. Han bad meg ta kontakt med Odd Einar Dørum og Lyngstad fra henholdsvis Venstre og Kr.F., som nå var i forhandlinger med Arbeiderpartiets representanter i KUF-komiteén.

I en telefonsamtale 27. november fortalte Odd Einar Dørum meg at det var kommet flere innspill via Arbeiderpartiets representanter som ville bruke en del av universitetsmidlene til andre formål, blant annet til folkebibliotek-saken og noe til høgskolene.

Senere på kvelden ringte Odd Einar Dørum tilbake og snakket om et beløp som folkebibliotekene hadde søkt om, nemlig at fjernutlån skulle være gratis og hva koster dette? Via Tor Saglie fikk jeg vite at det skulle koste 8 millioner kroner, som i så fall hvis KUF-komiteén gikk på det, ville gå fra de 200 millionene som universitetene hadde fått. Både Tor Saglie og jeg mente at dette ikke var riktig bruk av disse pengene, noe jeg prøvde å signalisere via telefonsvarer til Odd Einar Dørum.

Kl. 23.15 ringte Trond Giske og spurte om jeg hadde snakket med Odd Einar Dørum. Han satt i forhandlinger i Stortinget. Jeg gjentok hva jeg hadde sagt: 100 pluss 100 millioner og at jeg hadde nevnt dette for Odd Einar Dørum. Jeg sa tydelig til Trond Giske at vi ikke var interessert i at universitetenes midler skulle stykkes opp, for eksempel i folkebibliotekssak osv.

Forliket kom til å bli en økning på 210 millioner kroner til universitetene pluss en øking av Forskningsfondet med 500 millioner kroner. Derved var budsjettpåvirkningen fra universitetenes side over for denne gang. Prosessen var nyttig på mange måter:

- Vi fikk et langt bedre budsjett
- Det ble bedre samarbeid mellom universitetene, spesielt mellom UiO og UiB
- UiOs rektor fikk et langt bedre forhold til politiske partier og sentrale politikere
- Oppfatningen om at penger til forskning og høyere utdanning ikke er utgifter, men en lønnsom investering ble styrket, både i befolkningen og hos en rekke politikere.

Internt oppgjør med sosialøkonomene

Parallelt med den mer politiske prosessen var det en heftig intern diskusjon på UiO. Bakgrunnen var noen uttalelser jeg kom med i radioen den 6. oktober 2000 om økonomer, like etter at regjeringen hadde lagt frem sitt forslag til budsjett for 2001. Hele den saken er ganske betegnende for budsjettarbeid, og viser tydelig ulike synspunkter på budsjettprosessen, spesielt når det gjelder langsiktige prioriteringer.

Nedenfor gjengis hovedmomentene i et innlegg jeg hadde på Økonomisk institutt om denne saken den 25. oktober 2000:

Takk for at jeg får komme hit og snakke med spesialister om saker som jeg har nærmet meg med amatørsnitt, og hvor mange her mener jeg har snublet!

Litt om min bakgrunn. Jeg har vært interessert i økonomi lenge, fra min tid i Statens ernæringsråd og arbeidet med diverse Stortingsmeldinger om ernæringspolitikk. I den sammenheng kom jeg bort i begrepet om priselastisitet i spørsmål om subsidier til mat. Det var om å gjøre å dirigere subsidiene mot den 'sunne' maten. Den skulle bli billig for å kunne øke konsumet. Det viste seg snart at priselastisiteten var en ting, og at den var ikke til særlig stor fordel for billig og sunn mat. Men myke verdier er en helt annen ting, m.a.o. selv om det er liten priselastisitet, var det viktig med prisforskjell som utgangspunkt for påvirkning av samfunnet. Det at skummet mel kostet mindre enn lettmel, som igjen kostet mindre enn helmelk, var noe man kunne bruke til opplysning og påvirkning. Det samme med at sammalt mel var billigere enn siktet mel, og at grovt brød ble billigere enn loff. Dette ble brukt bevisst i påvirkning av befolkningen gjennom media, og på den tiden arbeidet jeg vesentlig via Fjernsynskjøkkenet.

I mitt arbeid med priser, økonomi og mat møtte jeg på den avhandlingen som Knut Getz Wold skrev, en avhandling som ble refusert som doktorgrad. Den var og er fortsatt en meget interessant i kryssningen mellom ernæring / politikk / økonomi. I forordet skrev Ragnar Frich en meget interessant artikkel om sammenheng mellom økonomi og matkonsum. Gjennom den avhandlingen fikk jeg også oppsporet en artikkel som Frich og Haavelmo skrev sammen og som omhandlet melkekonsumet i Norge og hva som påvirket dette. Jeg synes det er både interessant og tankevekkende at to norske Nobelprisvinnere i økonomi har skrevet en artikkel om påvirkningen av det norske melkekonsumet!

Min interesse for priselastisitet og sammenheng mellom matvarer og konsum førte meg også til Odd Aukrust. Sonnen til Odd Aukrust, Lars Espen Aukrust, var min første hovedfagsstudent i biokjemi, og han fortalte om farens og Statistisk Sentralbyrås interesse for saken. Jeg snakket med Odd Aukrust om hva som skjedde i 50-60 årene innenfor

økonomisk politikk og statsfinansiering, og ble henvist til den artikkelen som Aukrust skrev i *Sosialøkonomen* i 1987 i forbindelse med at Robert Solow fikk Nobelprisen i økonomi. Aukrust redegjør der for hvorledes han og Juul Bjerke fant den såkalte trendfaktoren som viste at realkapitalens betydning som produksjonsfaktor hadde vært fullstendig overdrevet. På 1950-tallet var teorien om økonomisk vekst sentrert om proporsjonalitet mellom realkapital og produksjon, og norsk økonomisk politikk var etter 1945 nokså ensidig opptatt av en rask gjenoppbygging av realkapitalen. Krav om større bevilgninger til undervisning og forskning ble avvist med at vi trengte produktive investeringer. Idéer som Juul Bjerke og Odd Aukrust hadde på midten av femtitallet var også fremhevet i Robert Solows pionerarbeid, og de hadde tidligere vært tatt fram av Jan Tinbergen, som fikk Nobelprisen sammen med Frich i 1969.

Jeg vet at Odd Aukrust holdt flere foredrag om denne trendfaktoren, og jeg har lyst til å sitere fra et av hans foredrag hvor han sier i konklusjonen:

‘Den menneskelige faktor som drivkraft i den økonomiske vekstprosess, bør gis større oppmerksomhet enn hittil, og det er ikke usannsynlig at den økonomiske veksten kan økes vesentlig ved større innsats innen undervisning og forskning.’

På slutten av foredraget sier han:

‘Hvis dette foredraget i det hele tatt har noen praktisk appell, er det at vi nå ut fra snevre økonomiske overveielser, samler vår oppmerksomhet om mennesket som produksjonsfaktor. Vi har hittil lagt tyngden i vår politikk for rask økonomisk vekst på investeringspolitikken. Vi har prøvd å presse framstegstakten i været ved å holde investeringsnivået høyt. Vi bør tenke alvorlig over om det ikke kan være mer å vinne ved økt innsats innenfor forskning og undervisning.’

Jeg har videre hørt at på 60-tallet fikk Aukrust nærmest høre at det han drev på med, var ‘sprøyt’ av Knut Getz Wold og Ragnar Frich, men det er vel andre som faktisk mener at Odd Aukrust hadde og har rett.

Jeg vet jo at fortsatt betraktes ‘trendfaktoren’ som en ‘black box’ av mange økonomer. Men at andre økonomer tilskriver ‘trendfaktoren’ mer dynamiske effekter i samfunnsutviklingen, bl.a. forskning og høyere utdanning.

Men disse tankene er ikke bygget inn i det tradisjonelle modellapparatet som Finansdepartementets økonomer bruker i arbeidet med Statsbudsjettet.

Jeg var på Lerkendal konferansen 2000 i Trondheim 11. og 12. januar i år og hørte på et foredrag fra rådgiver Sven Otto Remø i OECD om Norges vei til kunnskapsøkonomien, og i det foredraget fremheves det ganske sterkt at forskning og utdanning betyr meget for verdiskapningen på lang sikt i et samfunn. Det samme hørte jeg Michael Porter fra Harvard Business School påpeke. Jeg fikk noen særtrykk av ham og diskuterte spørsmålene med ham. Han påpeker at statlig føderal satsning på forskning og høyere utdanning har stor betydning for det han kaller ‘national innovative capacity’. Ved å se på hva landene har av offentlige investeringer i forskning og utdanning, har altså Porters gruppe funnet fram til at det lønner seg for verdiskapningen i samfunnet. Det er ikke urimelig å tolke de retrospektive data prospektivt og si at forskning lønner seg på lang sikt. Som konklusjon altså for en nasjons verdiskapning på sikt, må det lønne seg å satse på forskning og høyere utdanning. Dette synes ‘selvsagt’ for meg. Fornuften sier det er riktig. Dessuten fremhever mine utenlandske kolleger det samme, også innenfor økonomisk forskning, innenfor medisin, biologi og samfunnsforskning. Når jeg reiser utenlands og treffer rektorkolleger og forskerkolleger, og de spør hva som er det største problemet ved Universitetet i Oslo og jeg svarer at det er dårlig økonomi, fordi landet satser for lite på

forskning og høyere utdanning, tror de ikke hva de hører. At et av verdens rikeste land som har muligheten til å satse på forskning og universiteter, ikke gjør det.

Spørsmålet blir da: Hva er årsaken til at Norge, som et av de rikeste land i Europa er det landet som satses minst på forskning, spesielt grunnforskning.

Dette har jeg spurt om i foredrag og sagt i de snart to årene jeg har vært Rektor. Jeg har fremhevet at penger til forskning er investering og ikke forbruk, og dersom det skal betraktes som en utgift, er det en utgift til inntekts ervervelse. Dersom andre mener at dette utsagnet ikke er riktig, har de et pedagogisk problem, ikke bare overfor meg, men også overfor en stor del av befolkningen. På bakgrunn av dette skrev jeg i et åpent brev til Jens Stoltenberg i *Dagbladet*, en artikkel som het 'Investering i framtiden' der jeg fremholdt at vi ikke bare kan snakke om å øke forskningsinnsatsen, vi må gjøre noe for å prøve å ta igjen de land som nå stadig distanserer seg fra oss. Jeg henviste til hva Jens Stoltenberg sa i sin tale i Bergen der han presenterte sitt politiske prosjekt, der sa han:

'Forskningen er vårt vindu i den internasjonale kunnskapsveksten. Vi må ha høye ambisjoner på vegne av våre egne forskningsmiljøer.' Og han la til at 'Norge må bringe forskningsinnsatsen på linje med våre nordiske naboland'. Det har vi altså ikke gjort.

Artikkelen i *Dagbladet* omhandlet økonomi, Petroleumsfond og forskning, og jeg ville kvalitetssikre artikkelen. Derfor fikk jeg den gjennomlest av instituttbestyrer Vidar Christiansen. Jeg ville altså kvalitetssikre meg i det profesjonelle miljø for jeg som Rektor gikk ut i et felt som ikke var mitt eget. Jeg fikk svar fra Stoltenberg i *Dagens Næringsliv*. Han fremhever at vi bruker oljepenger. Men hele hans argumentasjon, og her er det vel sosialøkonomen som snakker, var at vi kunne ikke bruke mer oljepenger enn det vi hadde gjort. Det han fremholdt var at store apparater og innkjøp også måtte stelles og vedlikeholdes etc., etc., og dette vil føre til press på økonomien, inflasjonsøkning og rentestigning. Et annet argument som har vært i debatten, er at vi har et stramt arbeidsmarked, og alt det vi kjøper fra utlandet vil stramme dette enda mer og presse økonomien.

Det jeg skrev, og det jeg har sagt i taler og ved diskusjoner, er blitt kommentert av flere. Erik S. Reinert tok kontakt og fremholdt at i det jeg hadde sagt, var det faktisk noe riktig. Han påpekte for meg at den modellen som både den kortsiktige og den langsiktige finanspolitikken brukte for å beregne presset på økonomien, ikke inneholdt elementer som tok hensyn til mykere verdier som forskning og utdanning, altså at Odd Aukrust' trendfaktor faktisk ikke var med, spesielt i de kortsiktige beregninger. Men Reinert påpekte også at forbruk og innsats innenfor ny teknologi i tider med paradigmeskifte ikke vil føre til press i økonomien, mens derimot å bruke penger til gammel teknologi fører til inflasjon. Jeg har ikke kunnskap og innsikt nok til å vurdere gehalten i hva Erik Reinert uttalte, men på meg virker det fornuftig.

Imidlertid har også andre fortalt meg at kampen for flere midler til forskning fører til motstand fra økonomer som sitter sentralt. Jon Lilletun, som var KUF-minister i den forrige regjeringen, fortalte meg om sin kamp med Finansdepartementet om å få støtte til norsk forskning over budsjettet og kampen for å få gjennomslag for de økonomiske konsekvenser av Forskningsmeldingen.

Så litt om årets budsjett, forarbeidet til det og reaksjonen da det ble kjent. Jeg fikk høre fra sentrale byråkrater i Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet at Finansdepartementet faktisk hadde flagget at budsjettet for 2001 måtte være stramt på alle plan, og at til og med var avkastningen av det nylig opprettede Forskningsfondet tenkt brukt til å saldere KUFs forskningsbudsjett. Ryktene sa det.

Jeg behøver vel ikke gå nærmere inn på hvorledes situasjonen innad er på Universitetet. Det er en rekke institutter med sine forskere som er fortvilet over situasjonen, og

spesielt i eksperimentelle fag finnes det store miljøer som i dag ikke har penger til å forske for. Det er en usedvanlig dårlig økonomisk bruk av en dyr institusjon å ha laboratorier og ekspertise, men ikke kjemikalier, forsøksdyr og apparatur å arbeide med. På bakgrunn av Universitetets fortvilte situasjon, begynte mine argumenter å tilspise seg. I fjor på disse tider etter at budsjettet var lagt fram, mente jeg at bunnen var nådd og jeg prøvde å mane til optimisme i miljøene med å si at nå var det vedtatt en Forskningsmelding, Stortinget hadde uttalt mye pent om den, og alle sa at neste års budsjett skulle være langt mer universitetsvennlig og forskningsvennlig.

Jeg var på et møte i Polyteknisk Forening der forskningssjef Ådne Cappelen i Statistisk Sentralbyrå holdt et foredrag om bruken av oljepengene. Jeg tok i den diskusjonen opp det jeg hadde hørt fra Erik Reinert om modellenes svikt, dvs. at de ikke inneholdt momenter om forskning og utvikling. Jeg har tatt det samme opp med en annen toneangivende sosialøkonom, som innrømmet at på kort sikt, for eksempel når det gjaldt utforming av Statsbudsjettet, tok man ikke hensyn til forskning og utdanning i modellen.

Etter Ådne Cappelens foredrag i Polyteknisk Forening holdt jeg et innlegg hvor jeg påpekte den manglende budsjettering av universitetene, og at dette fører til at forskningen på mange felt stopper opp eller går altfor langsomt i forhold til målsetningene og de forutsetningene vi har. Jeg fremholdt at selv om en økt bruk av oljepengene til forskning vil føre til en viss inflasjon og renteoppgang, var dette kanskje prisen vi måtte betale for at forskning og innovasjon og verdiskapning skulle være på et akseptabelt nivå om 15 – 20 år.

Reaksjonen på diskusjonen i Polyteknisk Forening, mine kjennskaper til det kommende Statsbudsjett og min fortvilte over at universitetsbudsjettene ville bli kuttet (det er snakk om ca. 60 millioner for Universitetet i Oslo), fikk meg til å skrive artikkelen i Dagens Næringsliv. Den inneholder sikkert en del setninger hvor jeg kanskje tar feil og som har vakt reaksjon, i alle fall hos en del økonomer, spesielt her på 'huset'. Jeg skrev følgende:

Jeg har erfart at Norge styres etter en minst 20 år gammel økonomisk modell der forskning og høyere utdanning ikke er inne som noen faktor. Etter min mening fører dette til at konservative økonomer i Finansdepartementet og andre steder i statsforvaltningen ikke bygger inn i sine prognoser og beregninger hvilken betydning grunnforskning og høyere utdanning har for landets økonomi.

De modellene som brukes og som forutsier renteøkning og inflasjon, tar ikke hensyn til paradigmeskifter. Vi vet at det har skjedd uforutsette ting som utfordrer de økonomiske modellene.

Det trengs i alle fall mer forskning på dette området.

Nå skal Oslo Børs selges. Det vil gi staten en inntekt på om lag 400 millioner kroner. Minst halvparten av dette burde settes til side til moderne økonomisk forskning. Et nærliggende forskningsprosjekt er å beregne hvordan dagens modell med kortsiktig frykt for renteoppgang, inflasjon og arbeidsløshet influerer på den langsiktige økonomien i landet.

Min påstand er at den frykt for inflasjon og renteoppgang vi har i dag vil føre til at vi taper moment for en langsiktig utvikling av norsk økonomi. Det må være galt at vi i dag ikke bruker av våre enorme overskudd til forskning og høyere utdanning. Det sier i alle fall mine utenlandske kolleger, enten de er biologer, informatikere eller økonomer.'

Den artikkelen ble trykket samme dag som Statsbudsjettet ble offentliggjort, og på bakgrunn av denne artikkelen, min reaksjon og den pressemeldingen som ble sendt ut fra Universitetet i Oslo om Statsbudsjettet, ble jeg intervjuet av NRK i politisk kvarter. Jeg var da i harnisk på grunn av Statsbudsjettet. Jeg syntes retorikken og fakta ikke stemmer overens i det hele tatt. Det ble sagt fra politisk hold at KUF-budsjettet var årets budsjettvinner, og så får universitetene det verste budsjett på 10 – 15 år. Jeg ble intervjuet av

NRK i 20 minutter, og journalisten klippet ut noen få minutter av dette. Jeg tror faktisk ikke at sammenstillingen i radioen er dekkende for den samtalen jeg hadde med journalisten. På slutten av samtalen kom vi inn på at det er uforståelig at Finansdepartementet nekter økt bevilgning til universitetene, og det var vel da jeg i sinne sa at jeg etterlyste en mer dynamisk økonomi og postulerte at sosialøkonomene innad i Regjeringen og Finansdepartementet er litt for gammeldagse, hvoretter journalisten repliserte 'Ja, men det er jo dere som utdanner dem'. Da var det jeg kom med de uttalelsene som jeg beklager, at jeg kastet litt for mye av skylden over på dere. Det var gjort i en form for sinne og harnisk, og hensikten for Universitetet var god.

Som nevnt tidligere, det at det i Statsbudsjettet ikke tas hensyn til utdanning og forskning, fikk jeg bekreftet av en fremtredende økonom (Jens Stoltenberg!) som er utdannet hos dere og som sa at Statsbudsjettet er så kortsiktig at vi kan ikke ta hensyn til slike ting der. Det er bare inflasjon og renteoppgang som teller.

Reaksjonene på NRK-intervjuet fra Økonomisk institutt var skarpe. Jeg synes det er helt all right å få skarpe tilbakemeldinger. Jeg tok derfor med en gang imot invitasjonen til å komme hit og diskutere saken. Det jeg synes man skal diskutere, er hvordan vi kan få overbevist norsk politikere om at det virkelig lønner seg å investere i forskning og utdanning, og går dette an å få inn også i statsbudsjettmessige betraktninger. Vil det være en fordel med 3 – 4 årlige budsjett slik man har i Sverige og Danmark? Det vil kanskje stabilisere vår planlegging ved universitetene. Dernest bør vi selvsagt kunne diskutere om det jeg sier er komplett galt ifølge økonomisk teori og det dere mener her på 'huset'. Men det blir jo en diskusjon som jeg bare må lytte til fordi min bakgrunn er for dårlig til å være med i en vitenskapelig diskusjon om økonomiske modeller.

I de siste ukene har vi jo sett en stor diskusjon i media om bruken av oljepengene der noen økonomer vil at vi skal bruke noe mer, mens andre er mer tilbakeholdende. Det jeg savner i debatten er om hvordan vi eventuelt skal bruke oljepengene. Der savner jeg en debatt om å gjøre bruk av oljepengene mer målrettet til langsiktige mål som forskning og høyere utdanning. Selv er jeg i alle fall mot et økt generelt forbruk. Jeg har sett fram til møtet her i dag for å få oppklart misforståelser, og få en god diskusjon innad i 'huset'. Imidlertid har denne saken så vidt stor generell og offentlig interesse, nemlig forskningens betydning for verdiskapning på lang sikt, så jeg synes Økonomisk institutt, og kanskje Rektoratet, burde lage et åpent diskusjonsmøte om spørsmålene, for eksempel i Georg Sverdrups Hus, en ettermiddag der vi inviterer både politikere, økonomer fra andre leire, byråkrater, spesielt fra Finansdepartementet, og journalister til å være med i denne diskusjonen med grunntema

Hvorledes vil det influere på kort og lang sikt dersom vi turer fram nå med 'struping' av grunnforskningen ved universitetene samtidig som Norge flommer over av penger?

Hvilken økonomisk modell skal brukes på kort og lang sikt?

Vil en økt bruk av oljepenger til forskning og undervisning føre til at alle andre sektorer også må ha flere penger slik at vi får en generell bruk av oljepengene? Etc., etc.

Jeg har fått tilbakespill både fra dere, annet økonomisk hold, fra politisk hold og fra journalister om at det er stor interesse for spørsmålene.

Det var få tilstede, men de som var der var meget engasjerte. Møtet ble ledet av bestyrer Vidar Christiansen som ønsket meg velkommen og redegjorde litt for reaksjonene fra Instituttet på mine uttalelser i politisk kvarter og det jeg hadde skrevet i *Dagens Næringsliv* noen dager tidligere. Det var tydelig en amper stemning blant deltakerne over Rektors uttalelser. Etter

en del diskusjon, blant annet om Forskningsrådets politikk og satsning på grunnforskning etc., ble gemyttene atskillig roligere, og debatten gikk inn i et langt mer fruktbart løp.

Diskusjonen om finansiering av universiteter, forskning og høyere undervisning var stadig tilbakevendende temaer. Finansdepartementets holdninger kom av og til klart frem. Slik var det under Lerchendal-konferansen i Trondheim 3-4. januar 2001, der deltakerne fikk høre hva departementsråd Tore Eriksen fra Finansdepartementet sa om verdiskapning. Han fremholdt at sammenhengen mellom forskning og innovasjon var komplisert, og at det ikke var sikkert at det lønte seg å satse på forskning. Han fryktet at bruk av oljeinntektene ville føre til nedsatt konkurransevne, og han ville ikke bruke av oljeinntektene til forskning. Jeg ble sjokkert over det jeg hørte, og Lilletun var av samme oppfatning. Han hadde selv opplevet hvordan Finansdepartementets mektige byråkrater styrte norsk finansiell politikk over hodet på politikerne. Og slik har det fortsatt.

Arealer, tomter og lokaler

Området på **Gaustad** er meget attraktivt, og vel egnet for flere bygg nye til forskning og undervisning. Det var derfor viktig å holde på disse arealene, og ikke la andre få råderett.

Indrefiletet i Gaustadbekkdalen hadde blitt lovet til et farmasøytisk firma, som for å få bygge skulle skaffe noen kontorplasser til Rikshospitalet. Den saken var tapt før jeg tiltrådte som rektor. Men på vårparten 2000 kom det frem at Forskningsrådet ville bygge nytt bygg for miljøforskning i Gaustadbekkdalen, og i det samme bygget skulle Forskningsrådet ha nye kontorer til sin store administrasjon. UiO mente dette var en gal utnyttelse av området, som egentlig allerede fra statsminister Gerhardsens tid var forbeholdt forskning og undervisning. Våre argumenter fikk medhold. Saken er mer inngående omtalt i kapitelet om Gaustadbekkdalen.

I desember 2000 kom det opp en ny tomtesak. Like ved Ringveien, ved avkjørsel til Rikshospitalet lå det en stor **inntauingstomt** for feilparkerte biler. Oslo kommune eide tomten, og skulle selge den fordi inntauede biler skulle plasseres et annet sted utenfor sentrum av Oslo. Jeg fikk høre at tomten var til salgs og tok kontakt med ordfører og byrådsleder om å få kjøpt den til UiO. Den var delvis lovet til Bertel O. Steen, som ville bygge nytt service og salgssenter for sine biler. Oslo bys ledelse var ikke uvillige til å selge, men LO var i mot at UiO fikk tomten. Ved at et bilfirma fikk tilslaget, ville det bli flere industriarbeidsplasser i Oslo. UiO hadde ikke penger selv, men Finansdepartementet var villig til å forhandle frem en pris slik av UiO kunne få tomten. Det ble et politisk spill, der LO vant over

UiO. Finansministeren var fra Arbeiderpartiet og nektet å overby prisen som Bertil O. Steen hadde tilbudt Oslo kommune.

UiO eide sentrale tomter i **Drøbaks havneområde**, i nærheten av den biologiske stasjonen. Det var den gamle tollstasjonen nede på kaia i Drøbak. Den ville Olav Thon gjerne ha. Han tilbød våren 2001 å finansiere utbygging av et større akvarium i tilslutning til den biologiske stasjonen, dersom han kunne få bygge et hotell på tollstasjonstomten. Det var ganske interessant å se Thon i aksjon, men hverken UiO eller reguleringsmyndighetene i Drøbak ville at Thon skulle få tomt og bygge hotell.

UiO var interessert i at **Villa Grande** på Bygdøy skulle overtas av staten og brukes til Holocaust senteret. Prorektor Blaker klarte å få dette til. Tanken ble først luftet for Lilletun mens han var minister, og prosjektet ble fullført under Stoltenbergs regjering.

Flyplassen på Fornebu ble nedlagt og store tomter tilgjengelige for andre aktiviteter. Fred Olsen ville ha et stort IT-senter og bygninger der ute, ivrig markedsført av lobbykongen Per Morten Vigtel. Jeg var i mot dette, mente at utbyggingen av et akademisk IKT-miljø burde finne sted i Gaustadbekkdalen. Jeg fikk god kontakt med professor i informatikk Morten Dæhlen, som var enig med meg. Han var med på å grunnlegge Simulasenteret på Fornebu, og det ble et godt forskningsinstitutt. Men det skulle ikke være noen start på et større IT-prosjekt på Fornebulandet. Han ble senere direktør i Forskningsrådet for informatikk-området, men etter noen år kom han tilbake som instituttbestyrer for Informatikk, og var med på å innrede og bygge opp det nye bygget for Informatikk, som ble planlagt mens jeg var rektor. Fornebu-prosjektet ble etter hvert et rent eiendomsprosjekt, og all videre utbygging av IT-miljø ved UiO har blitt lagt til Gaustadbekkdalen.

Veksthuset på Tøyen. På midten av 1990-tallet ble det bestemt at UiO burde få et nytt Veksthus i Botanisk have på Tøyen. Det ble skrevet ut en arkitektkonkurranse, og vinneren ble kåret i 1998. Lucy Smith hadde satt i gang en prosess som Rolv Mikkel Blakar og jeg skulle følge opp. Vi var ganske optimistiske, fikk gode millioner fra rause givere og trodde at regjeringen ville følge opp. Vi satte i gang med et storstilet og optimistisk prosjekt for å skaffe flere rike sponsorer til det nye Veksthuset. Det hele kom ganske godt i gang. Men så kom finanskrisen i 2000, og alle de som hadde lovet å støtte Veksthuset trakk seg, og Regjeringen bevilget ikke penger, hverken til planlegging eller byggestart.

Urbygningen (Domus Academica) er fra 1852, og var blitt restaurert i 1920-årene. Men i 2000 var den fullstendig nedslitt. Studenter ved juridisk fakultet tok initiativ til foreningen «Urbygningens Venner», som ble stiftet 26. august 1999. Foreningen hadde som hovedformål å få restaurert byg-

ningen. Både Rolv Mikkel Blakar og jeg ble noen av de første medlemmer av foreningen. Vi tok initiativ overfor regjeringen om en restaurering. Vi møtte godvilje hos Jon Lilletun, men Finansdepartementet var totalt avvisende. Imidlertid var saken satt på dagsorden, og oppussing og totalrestaurering ble etterhvert satt i gang, etter at Blakar og jeg hadde forlatt rektoratet. Urbygningen ble vakkert restaurert, ferdig til UiOs 200 års jubileum i 2011.

Internasjonale kontakter

Rektoratet var UiOs ansikt utad, og som rektor måtte jeg være med på flere offisielle reiser til utlandet, enten med regjeringen eller Kongehuset. På slike reiser var det viktig å få kontakt med toneavgivende universiteter i de landene vi besøkte. Men noen særlig effektiv måte til å skape et virkelig forsknings-samarbeid var det ikke. Slikt samarbeid må starte på forskerplan, nedenifra, ikke fra rektor til rektor! Men det var hyggelige reiser, og de hadde sin betydning fordi reisene førte til bedre kontakt mellom rektorat og regjeringsmedlemmer og høyere embetsmenn. Reisene ble også god avveksling fra travle dager i Oslo.

En annen offisiell kontakt med utlandet var at ambassadører som kom til Oslo, alltid meldte sin ankomst til UiO og ville snakke med universitetsledelsen. Det var noen hyggelige plikt-timer på rektors kontor uten noen betydning for hverken forskning eller undervisning. Men sånn hadde det vært, og jeg fulgte tradisjonen. Slike møter kunne ha noen artige episoder. Da ambassadøren for Iran, H.N. Shirazi, kom til rektors kontor, hadde han med seg en stor eske av landets beste dadler. Jeg fikk i fart frem en gave til ambassadøren. Det var det offisielle universitet-slipset. Senere fikk jeg vite at slips er forbudt i Iran.

Da ambassadøren for India, Nipuru Sen, kom på visitt, hadde informatikk-miljøet ved UiO nylig ansatt flere informatikk-ingeniører fra India. Jeg mente at det var galt av rike Norge å importere verdifull arbeidskraft fra India. Jeg ba derfor ambassadøren nærmest om unnskyldning for at vi «stjal» utdannet arbeidskraft fra India. Han skjønnte overhodet ikke hva jeg mente. Gode informatikk-ingeniører var en av Indias viktige eksportvarer. De utdannet 300 000 slike hvert år, langt flere enn de selv hadde bruk for. Dessuten sendte de indiske ingeniører store pengesummer tilbake til familie i India. Så han takket Norge for at vi ansatte ingeniører fra India.

Da Knut Vollebæk våren 2001 ble utnevnt til Norges ambassadør til USA, ville han ha en samtale med meg. Han kom i februar til meg og spurte hva han som ambassadør i USA kunne gjøre for UiO. Det tror jeg var den første norske ambassadør som hadde tatt et slikt initiativ. Samtalen kom på

et gunstig tidspunkt. Jeg var, som representant for de nordiske universitetene, invitert til å feire 100 år jubileum for American Association of Universities i Washington DC. Vi ble enige om at Vollebæk skulle invitere en del fremtredende rektorer fra USAs beste universiteter til en middag i den norske ambassade sammen med meg, og det gjorde han. Det førte blant annet til en god kontakt med Rita Colwell, som hadde vært rektor ved University of Maryland, og deretter ble leder for United States National Science Foundation. Professor Rita Colwell var en fremragende forsker, og hun ble senere tilknyttet UiO som en viktig ekstern rådgiver, blant annet for forskningsgruppen til professor Nils Chr. Stenseth.

Anatomisk institutt og Schreiners samlinger av hodeskaller

I mellomkrigstiden opprettet ekteparet Schreiner ved Anatomisk institutt, UiO, en samling av hodeskaller for studier av etnisitet. Blant annet ble det samlet inn en rekke hodeskaller fra skoltesamer fra Neiden. Blant skallene var også kranier fra to samer som var dømt til døden ved halshugging. I 1985 ba Niilas Somby om å få utlevert kraniet til sin bestefars bror Mons Somby, og på slutten av 1990-årene ba barnebarna til Aslak Hætta om få sin bestefars skalle. Anatomisk institutt ville ikke utlevere skallene, og det ble en langvarig og stor sak av dette. Grundige diskusjoner mellom Sametinget, Universitetet i Oslo og Kirke- og undervisningsdepartementet ledet av Blakar, førte til at Anatomisk institutt i oktober 2000 ble beordret av Universitetet i Oslo til å utlevere de samiske kraniene.

På vegne av Kollegiet ba prorektor Rolv Mikkel Blakar Sametinget om unnskyldning for måten skjelettsamlingen var blitt samlet inn på, og måten etterkommerne av Mons Somby og Aslak Hætta hadde blitt møtt på av Universitetet i Oslo, da de hadde bedt om å få utlevert hodeskallene. *«Det var en lang og kronglete historie som ikke tjener UiO til ære, men i alle fall har UiO vist evne til å komme til bunn i denne saken»*, sa Blakar til Sametinget. Sametingets visepresident Ragnhild Nystad var takknemlig for at UiO hadde vedtatt å rydde opp i bruken og forvaltningen av den samiske skjelettsamlingen ved Anatomisk institutt. Saken løste seg altså ved Rolv Mikkel Blakars riktige og diplomatiske innsats.

Etikk-programmet

Jeg hadde tatt initiativet til to store programmer ved UiO. Det var FUGE og FUNMAT, som begge var innen biologi og naturvitenskap. Det var naturlig at rektoratet også tenkte på et universitetsprogram innen humanistiske fag. Rolv Mikkel Blakar tok derfor initiativet til å lage et tverrfakultært program innen etikk. Han hadde i hele sin tid ved Universitetet

vært opptatt av etikk og etiske implikasjoner av verdivalg. Fordi alle fag trenger å gjennomtenke sin forskningsetikk, sin profesjonsetikk og ikke minst sitt verdigrunnlag, var etikk noe som Blakar mente UiO burde prioritere og derfor opprette et etikk-program som et satsingsområde. Selve Etikk-programmet begynte offisielt like etter av Blakar og jeg hadde gått av, men Blakar laget et foreløpig program i vår rektorperiode. Rolv Mikkel Blakar ble av neste rektor, Arild Underdal, bedt om å lede programmet. Det gikk i hele ti år, og en fyldig sluttrapport forteller om hva det førte til¹³⁹.

Daglige rutiner og livet i 9. etasje i Administrasjonsbygget

Jeg var rektor i tre år. Det er det mest interessante og givende vervet jeg har hatt. Men tre år går fort, og jeg syntes det var riktig at rektorperioden ble utvidet til 4 år for de rektorene som kom etter meg. Kapitelet om min rektortid har forhåpentligvis vist at Rolf Mikkel Blakar og jeg fikk utrettet en del mens vi hadde våre verv.

Det hyggelige med å lede et stort og godt universitet, er den oversikt en får over hva et universitet er. Jeg lærte mye og ble imponert og inspirert av all den kunnskap og klokskap som de ansatte ved UiO besitter, og som de bruker i samfunnets tjeneste. Det var også godt å føle at de ansatte og studentene du var satt til å lede, godtok ditt lederskap og viste takknemlighet for den innsatsen Rolv Mikkel Blakar og jeg gjorde.

Men rektor og prorektor opererer ikke alene. Rundt rektoratet var det i vår tid en meget godt fungerende sentraladministrasjon, ledet av universitetsdirektør Tor Saglie. Han var en sann fryd å samarbeide med.

Resepsjonslokalet i 9. etasje var da jeg begynte som rektor ganske kjedelig. Jeg fikk derfor med Tor Saglies hjelp, installert to montre som viste verdifulle og interessante gjenstander fra våre to store museer; det historiske museum og samlingene på Tøyen. De ble av en eller annen grunn fjernet noen år etter at jeg sluttet som rektor.

Dagliglivet i 9. etasje i Administrasjonsbygningen var preget av hyggelig travelhet, gode lattersalver fra Tor Saglies kontor og en masse med god kaffe og småprat innimellom alle møter og forhandlinger. Vi ble et sammensveiset team, som hjalp hverandre og fikk oppgavene, store og små, løst på blide måter.

---

¹³⁹ Universitetet i Oslo. *Sluttrapport 2002-2011. Etikkprogrammet*. Tilgjengelig fra: <http://www.hf.uio.no/for-ansatte/aktuelt/saker/2011/etikkprogrammet-sluttrapport.pdf>

UiO har mange store tilstelninger i løpet av året: doktorgradsutdelinger, Jahre-festligheter, konserter og store samlinger av fagfolk og kongresser. På alle disse tilstillingene hadde UiO god hjelp fra vakter og fra teknikere som så til at høyttalerne og lysbildeapparater var i orden. Det var hyggelig å se at UiO funget godt på alle ulike nivåer.

Det var, som jeg har nevnt flere ganger, store avgjørelser og viktige diskusjoner i de tre årene Blakar og jeg ledet UiO. Men også småting, som jeg minnes med stor glede. Min siste offisielle oppgave var artig. Anatomisk institutt hadde en gammel sofa, og den hadde Nansen brukt både til samtaler og til hvile. Den var blitt meget slitt, og Anatomisk institutt søkte om ekstra bevilgning for å stoppe om og trekke om sofaen. Det ble innvilget, og det siste jeg gjorde som rektor var å avdekke Nansens nyoppussete sofa lille julaften 2001. Jeg la meg offisielt nedpå sofaen under tilropet: «*Hvil deg borger, det har du fortjent*».